

UNIwersYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

MARTA LUBER

**Multikulturalizm jako zjawisko społeczne i *multikulti*
jako ideologia**

FragmEnt rozprawy doktorskiej pt:
„Rola mediacji w sporach małżeństw międzykulturowych i międzyreligijnych
w świetle literatury przedmiotu oraz badań własnych”

Kraków (2023)

ROZDZIAŁ II

MULTIKULTURALIZM JAKO ZJAWISKO SPOŁECZNE

I *MULTIKULTI* JAKO IDEOLOGIA

Multikulturalizm jest zjawiskiem społecznym i ma miejsce wszędzie tam, gdzie istnieje wielokulturowość. W związku z tym stanowi on wyzwanie dla każdej społeczności. Należy zgłębić to zjawisko, ponieważ tylko wówczas, można je właściwie wykorzystać dla dobra społecznego. Priorytetowym celem społeczeństwa wielokulturowego powinny być starania, podejmowane w celu zapobiegania niebezpieczeństwom wynikającym z niezrozumienia tego czym on naprawdę jest.

Wielkim wyzwaniem jest wykreowanie w społeczeństwie chęci współdziałania, które jest szansą na rozwiązanie wielu globalnych problemów oraz kluczem do aranżacji pozytywnych interakcji międzykulturowych¹. Temat wielokulturowości we współczesnym świecie nie jest tylko czysto teoretycznym zagadnieniem. Pochylenie się nad nim wymaga nie tyle spekulatywnej refleksji, co raczej odważnej konfrontacji z rzeczywistością. Wielokulturowość bowiem jest wyzwaniem dla świata, który stoi przed antywartościami, chociażby przed sprowadzaniem kultury do jednego z produktów czy też przed zamienianiem jej w ideologię.

Temu niebezpiecznemu procesowi sprzyja rozwijająca się idea *multikulti*, która postuluje równorzędność kultur w społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie, kulturowo i religijnie. Sprzyja on wzajemnemu ich przenikaniu się z równoczesną ochroną ich odrębności. Nieuchronnie prowadzi on do mieszania wartości, wierzeń i obyczajów. Przyczynia się do rozbicia społeczeństwa na obce sobie grupy i wewnętrzną destabilizację społeczną, a także zagubienie podstawowych wartości i zasad.

Wobec rozwijającego się multikulturalizmu ważne jest przyjrzenie się niektórym przyczynom i czynnikom sprzyjającym pojawieniu tego zjawiska oraz jego rozwojowi (par. 1). Istotne jest także dostrzeżenie jego oddziaływania na jednostkę i społeczeństwo (par. 2). Wobec nasilającej się idei *multikulti* ważne jest uwzględnienie jego wpływu na multikulturalizm (par. 3).

---

¹ Por. H. Czakowska, M. Kuciński, *Idea wielokulturowości jako wyzwanie. Dyskurs religijny, kulturowy i społeczny*, Bydgoszcz 2015, s. 7.

2.1. Czynniki rozwoju i przyczyny pojawienia się multikulturalizmu

Poprzedzając rozważania dotyczące czynników rozwoju multikulturalizmu oraz jego wpływu na jednostkę i społeczeństwo, należy podkreślić znaczenie samego terminu oraz przedstawić elementy odróżniające opisywaną wielokulturowość (multikulturalizm) od międzykulturowości oraz transkulturowości. Pomimo, iż wymienione wyrazy bliskoznaczne regularnie używane są jako synonimy, nie możemy zapominać o znaczących różnicach, konstytuujących ich znaczenie. Dla ułatwienia dostrzeżenia różnic między wymienionymi pojęciami, w pierwszej kolejności warto przyrzeć się definicji słowa kultura, od której wszystkie powyższe pojęcia się wywodzą.

Zarówno historycy jak i teoretycy jednogłośnie uznają, iż słowo „kultura” wywodzi się z łacińskiego *cultura agri*, oznaczającego uprawę i uszlachetnianie roli². Marek Tulliusz Cynceron - rzymski pisarz, filozof oraz prawnik - w I w p.n.e. przeniósł ten termin na płaszczyznę nauk humanistycznych, używając w swoim dziele *Disputationes Tusculanae* sformułowania *cultura animi* (uprawa umysłu) dla określenia koncepcji filozoficznej³. Swoistym odpowiednikiem na rzymskie *cultura animi*, było greckie *paideia*, które określało jednostkę uszlachetnioną przez konkretną cnotę, np. sprawiedliwości⁴. Pojęcie kultura przez wieki ewoluowało pod wpływem myśli przedstawicieli poszczególnych epok. W nurcie myśli średniowiecznej, pojęcie to ściśle łączono z czią religijną czy kultem. Renesans przywrócił mu jednak definicję opartą o umysłową oraz duchową doskonałość człowieka⁵.

Na kartach historii niezwykle istotnym było uchwycenie tego terminu przez niemieckiego teoretyka prawa i historyka - Samuela von Pufendorfa. Jako pierwszy, w 1688 roku, użył on pojęcia „kultura” w oderwaniu od dodatkowego określenia. Wskazał, iż kultura obejmuje w swym szerokim zakresie wszelkie wynalazki człowieka, od wiedzy, aż po wytwory rzemieślnicze i wynalazki techniczne⁶. Zdefiniowane przez Pufendorfa pojęcie skupia się na tym co namacalne, zewnętrzne. Na rzeczach, które mogą zostać zaprezentowane jako przejaw kultury człowieka. Jego definicja dotyczyła

---

² Por. E. Włodarczyk, *Kultura*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2003, t. II, s. 950-962.

³ Por. Cicero, *Tusculane disputationes*, <https://www.gutenberg.org/files/14988/14988-h/14988-h.htm> (dostęp: 30.08.2020).

⁴ Por. W. Jaeger, *Paideja. Formowanie człowieka greckiego*, Warszawa 2001, s. 38.

⁵ Por. J. Langowska, *Dyplomacja kulturalna czy kulturowa – definiowanie kultury i jej roli na arenie międzynarodowej z perspektywy nauk humanistycznych*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Humanistyczne” 21 (2018), s. 42.

⁶ Por. M. A. Krąpiec, *Człowiek i kultura*, Lublin 2008, s. 10.

także instytucji społecznej, odzieży, języka czy moralności kierowanej przez rozum i obyczaje.

Z perspektywy tematu podejmowanego w niniejszej rozprawie, ważną jest postać niemieckiego przyrodnika i podróżnika Alexandra von Humboldt'a. Jest to bowiem jedna z pierwszych osób piszących o kulturze w liczbie mnogiej. Humboldt w swoich pracach kładł silny nacisk na niezwykle soczystą swoistość przeżywania i tworzenia kultury w poszczególnych narodach⁷. Spostrzeżenie, że na świecie istnieje wiele różnorodnych kultur stanowiło definicyjne odkrycie i przybliżyło badaczy do aktualnego postrzegania tego pojęcia.

Przełom XVIII i XIX wieku nasączony był coraz mocniejszą chęcią zdefiniowania terminu „kultura”. Jedną z najbardziej popularnych definicji sformułował angielski antropolog Edward Burett Tylor. W swojej książce *Primitive culture* wydanej w 1871 roku zamieścił definicję osadzoną we wzorach tradycyjnej etnologii niemieckiej, stawiającej znak równości pomiędzy kulturą i cywilizacją. Zgodnie z tą wykładnią: „Kultura, czyli cywilizacja w najszerszym znaczeniu etnograficznym, jest to pojęcie obejmujące wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawo, obyczaje i inne zdolności i przyzwyczajenia, zdobyte przez człowieka jako członka społeczeństwa. (...) katalog wszystkich objawów życia publicznego danego narodu przedstawia to, co nazywamy kulturą”⁸.

Geert Hofstede, współczesny psycholog społeczny, w definiowaniu terminu kultura wyraźnie akcentował różnorodność z niej wynikającą. Kluczowym dla niego było zjawisko tzw. soczewek kulturowych (*cultural lens*), które determinują postrzeganie świata poprzez członków konkretnej społeczności⁹. Kulturowe okulary to wartości, idee oraz powszechnie uznawane obowiązki, przez pryzmat których jednostka odbiera otaczającą ją rzeczywistość, podejmuje decyzje i funkcjonuje w życiu codziennym. Definicja kultury autorstwa Hofstede przyjęła następujące brzmienie: „...kolektywne zaprogramowanie umysłu, które odróżnia członków jednej grupy społeczeństwa od drugiej”¹⁰.

---

⁷ Por. A. Kłoskowska, *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 2006, s. 19.

⁸ E. B. Tylor, *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, Warszawa 1896, s. 15.

⁹ Por. A. Kaur, M. Roman, *Exploring Classroom Practices in Collectivist Cultures Through the Lens of Hofstede's Model*, „The Qualitative Report” 20 (2011), s. 1794-1811.

¹⁰ J. G. Hofstede, *Cultures and organizations: Software of Mind, Third Edition*, New York 2010, s. 32.

Aktualnie traktujemy kulturę jako całokształt dorobku danego społeczeństwa, tak duchowego jak i materialnego. Antonina Kłosowska podkreślała, iż najbardziej kompletne i adekwatne ujęcie kultury stanowi to zaprezentowane przez J. G. Hedera¹¹. W teorii herderowskiej „kultura stanowi produkt specyficznie ludzki, uwarunkowany biologicznymi cechami gatunku; jednocześnie jest ona rezultatem wzajemnych społecznych oddziaływań; stanowi aparat przystosowania, do którego najistotniejszych mechanizmów należy mowa; proces rozwoju kultury przebiega na drodze tradycji (ujęcie genetyczne) i recepcji (ujęcie organiczne); kultura jest zjawiskiem powszechnym dla całej ludzkości, ulega jednak stopniowaniu”¹².

Na podstawie stanowisk wielu antropologów Kłosowska stworzyła następującą definicję kultury: „(...) jest to względnie zintegrowana całość obejmująca zachowania ludzi przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznej wzorów wykształconych i przyswajanych w toku interakcji oraz zawierająca wytwory takich zachowań”¹³.

Z przedstawionymi powyżej - formułowanymi przez znamienitych socjologów - definicjami kultury, pokrywają się wypowiedzi laików. Respondentom biorącym udział w sondzie ulicznej (przeprowadzonej przez organizatorów festiwalu „Noc Kultury”) zadano pytanie „czym jest kultura?”¹⁴. Biorący w sondzie udział odpowiedzieli, iż kultura: „jest przestrzenią rozmowy, przestrzenią spotkania” (studentka, lat 25), „to sposób wyrażania siebie” (student, lat 20), „to odniesienie do wszystkiego co człowiek wytwarza” (muzykant, lat 32), „wszystko to, co zdobyliśmy” (sprzedawca, lat 27), „proces tworzenia” (studentka, lat 24), „ciekawość świata” (dziennikarz, lat 26)¹⁵.

Podobną perspektywę dostrzeżemy słuchając wypowiedzi respondentów biorących udział w bliźniaczej sondzie, przeprowadzonej z okazji 55. dorocznego walnego zgromadzenia Kanadyjskiej Komisji ds. UNESCO, której tematem było „Pielęgnowanie kultury (kultur) w celu pokonania podziałów: Co z tego? Co teraz?” (*Nurturing Culture(s) to Bridge Divides: So What? Now What?*)¹⁶. Wśród odpowiedzi usłyszymy, iż kultura to:

---

¹¹ Por. A. Kłosowska, *Rozumienie kultury w antropologii kulturalnej i socjologii*, „Przegląd Socjologiczny/Sociological Review” 16 (2002), s. 7-34.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Por. *Czym jest kultura? Sonda uliczna*, <https://www.youtube.com/watch?v=9jfXP8qCmyk> (dostęp 30.08.2020).

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Por. *What does culture means to you?*, <https://www.youtube.com/watch?v=SidKFCZ65ik> (dostęp: 30.08.2020)

„podstawa społeczeństwa” („*basis of society*”), „połączenie tego kim jesteś i skąd pochodzisz” („*mashup between kind of who you are and where you come from*”), „ludzie z sąsiedztwa, miasta, całego świata” („*people in neighborhood, town and the world*”) ¹⁷.

Zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II przez kulturę rozumie się „...wszystko, czym człowiek doskonali i rozwija wielorakie uzdolnienia swego ducha i ciała; stara się drogą poznania i pracy poddać sam świat pod swoją władzę; czyni bardziej ludzkim życie społeczne tak w rodzinie, jak i w całej społeczności państwowej przez postęp obyczajów i instytucji; wreszcie w dziełach swoich w ciągu wieków wyraża, przekazuje i zachowuje wielkie doświadczenia duchowe i dążenia na to, aby służyły one postępowi wielu, a nawet całej ludzkości” (KDK 53).

W kulturze pojmowanej jako „właściwe” i zarazem „konieczne” środowisko człowieka, osoba ludzka występuje w podwójnej roli. Jest podmiotem kultury, ale równocześnie jest przedmiotem i celem jej oddziaływania ¹⁸. Tworzone przez człowieka wartości kulturowe powstają dla innych ludzi, aby wzbogacić ich życie, w szczególności duchowe; aby uświadomić człowiekowi jego ludzką tożsamość i ułatwić mu znalezienie odpowiedzi na pytanie, kim faktycznie jest ¹⁹.

Kultura – w nauczaniu Jana Pawła II – jest tym, przez co człowiek bardziej staje się człowiekiem, bardziej jest ²⁰. Tu właśnie w sposób najbardziej wyraźny dotykamy istoty rozróżnienia pomiędzy „być” i „posiadać”. Kultura bowiem zawsze pozostaje w istotnym i koniecznym związku z tym, kim człowiek „jest”, natomiast związek jej z tym, co człowiek „ma”, jest nie tylko wtórny, ale i całkowicie względny ²¹. Natomiast wszystko, co człowiek „ma”, jak naucza papież, „...o tyle jest kulturotwórcze, o ile człowiek przez to, co posiada, może (...) pełniej być jako człowiek (...) we wszystkich właściwych dla człowieczeństwa wymiarach jego bytowania ²².

W encyklice *Centesimus annus* Jan Paweł II pisze, że cała ludzka działalność dokonuje się w obrębie określonej kultury i obie wzajemnie na siebie oddziałują. Kształtowanie kultury wymaga od człowieka pełnego włączenia się w to dzieło i

---

¹⁷ Tamże.

¹⁸ P. Andre-Vincent, *La doctrine sociale de Jean Paul II*, Paris 1983, s. 31.

¹⁹ J. Czajowski, *Człowiek w nauce Jana Pawła II*, Rzym 1983, s. 28; zob. *Catholic social teaching*, London 2001, s. 85.

²⁰ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO*, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1 (1980) nr 6, s. 4; zob. R. Antoncich, J. M. Munarriz, *La doctrine sociale de l'Eglise*, Paris 1992, s. 278.

²¹ Tamże.

²² Jan Paweł II, *Żeby Polacy mogli kształtować swoją przyszłość w oparciu o własną kulturę*, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1 (1981) nr 12 (24) s. 21.

wykorzystania wszystkich jego talentów i dyspozycji: zmysłu twórczego, inteligencji, znajomości świata, umiejętności panowania nad sobą, osobistego poświęcenia, solidarności i pracy dla rozwoju dobra wspólnego²³. Kultura jest bowiem wyrazem „pełnego człowieka”. Jest w najwyższym stopniu potwierdzeniem pełni jego człowieczeństwa: „Człowiek ją tworzy – i człowiek przez nią tworzy siebie. Tworzy siebie wewnętrznym wysiłkiem ducha: myśli, woli, serca. I równocześnie tworzy kulturę we wspólnocie z innymi. Kultura jest wyrazem międzyludzkiej komunikacji, współmyślenia i współdziałania ludzi. Powstaje ona na służbie wspólnego dobra - i staje się podstawowym dobrem ludzkich wspólnot”²⁴.

Warto przytoczyć w tym miejscu słowa, jakie wypowiedział Jan Paweł II w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO). Mówił wówczas: „...kultura jest właściwym sposobem istnienia i bytowania człowieka. Człowiek bytuje zawsze na sposób jakiejś kultury sobie właściwej, która z kolei stwarza pomiędzy ludźmi właściwą dla nich więź, stanowiąc o międzyludzkim i społecznym charakterze bytowania”²⁵. A dalej przekonywał, iż znaczenie kultury „...polega na tym, że jest ona właściwym kształtem życia człowieka jako takiego. Człowiek żyje prawdziwie ludzkim życiem dzięki kulturze. Jego życie jest kulturą również i w tym znaczeniu, że poprzez nią człowiek odznacza się i odróżnia od całej reszty istnień wchodzących w skład widzialnego świata: człowiek nie może obejść się bez kultury”²⁶.

Innymi słowy, nie ma kultury bez człowieka. To ona bowiem, będąc wytworem jego rąk, umysłu i sił twórczych, wyróżnia go spośród innych stworzeń, umożliwiając osobie ludzkiej zdobycie własnej tożsamości i samopoznania: „Człowiek i tylko człowiek jest sprawcą i twórcą kultury; człowiek i tylko człowiek, w niej się wyraża i w niej się potwierdza”²⁷. Co więcej, rozum, który wyróżnia go spośród wszystkich innych stworzeń, czyni go zdolnym do bycia twórcą i konsumentem kultury. Tak więc, jest on także jej przedmiotem i celem. Zatem pogląd, że kultura pozostaje w istotnym związku z tym, co człowiek „ma”, jest jedynie wtórny i względny. Koncepcja kultury pozostaje w

---

²³ Por. Jan Paweł II, *Encyklika “Centesimus annus” w setną rocznicę encykliki “Rerum novarum”*, Watykan 1991, nr 55.

²⁴ Jan Paweł II, *Do młodzieży. Gniezno-Wzgórze Lecha*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne. Pielgrzymka do Polski 1979*, Warszawa 1982, s. 40.

²⁵ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*, dz. cyt., s. 4.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

ściślej relacji z naturą człowieka, a dopiero wtórnie i pośrednio w związku z całym światem jego wytworów²⁸.

W nauczaniu papieskim kultura posiada charakter ontyczny, wiążąc się bezpośrednio z naturą i istotą człowieka oraz z jego czynami, które wpływają na przemianę świata materialnego: „Jeśli słuszny jest podział kultury na duchową i materialną w zależności od charakteru i treści wytworów, w których się ona przejawia, to równocześnie należy stwierdzić, że z jednej strony dzieła kultury materialnej świadczą zawsze o jakimś uduchowieniu materii, o poddaniu tworzywa materialnego energiom ludzkiego ducha: inteligencji, woli – z drugiej zaś strony, dzieła kultury duchowej świadczą, na odwrót, o swoistej materializacji ducha i tego, co duchowe”²⁹. Nie ma kultury bez ducha, jak również nie ma kultury bez materii. Kultura, wyrastająca na podglebiu naturalnym, jest jednocześnie niezbywalnym pierwiastkiem duchowości człowieka, dzięki któremu transcenduje on świat materialny i uwzniosła swoją egzystencję. Ponieważ osoba ludzka uzyskuje prawdziwą pełnię swej egzystencji dzięki uczestnictwu w kulturze, jest czymś naturalnym, że ma do niej prawo. Kultura jest bowiem niezbywalnym prawem każdego człowieka. Trzeba wyraźnie stwierdzić, iż prawo do współuczestnictwa w kulturze jest niezbędne do tego, aby bardziej „być” niż „mieć”. Tego prawa nikt nie może osobie ludzkiej odmówić³⁰.

Zarówno badacze jak i ogół społeczeństwa definiują kulturę jako pewne wzorce zachowań i interakcji charakterystycznych dla poszczególnych grup. Niewątpliwie są to konstrukcje poznawcze oraz rozumienie, które jednostka chłonie i których uczy się poprzez socjalizację. Kulturowy wzór postępowania kodyfikuje oczekiwane reakcje na sytuacje uznawane za doniosłe dla grupy i samej jednostki. Jest to wzór zachowań formułujących, wyznaczających oraz interpretujących istniejące normy³¹. Konkretnie wzory myślenia czy zachowania postrzegane jako tożsamość grupowa wspierana przez unikalne wzorce społeczne zawierają się właśnie w terminie „kultura”. Czym zatem jest multikulturalizm?

Wielokulturowość, której znaczenie jest tożsame z pojęciem multikulturalizmu (ang. *multiculturalism*), to wiele kultur skupionych w konkretnej przestrzeni społecznej. Nie

---

²⁸ Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis” z okazji dwudziestej rocznicy ogłoszenia „Populorum progressio”*, Watykan 1987, nr 28; zob. M. L. Karier Mich, *Catholic social teaching and movements*, New York 1999, s. 352.

²⁹ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*, dz. cyt., s. 4.

³⁰ R. Sigmond, *Culture et les cultures*, w: *Eglise, culture et promotion humaine*, Paris 1970, ss. 43-66.

³¹ Por. E. Włodarczyk, *Kultura...*, dz. cyt., s. 958.

stanowi ona zjawiska nowego, ponieważ przejawy wielokulturowości występowały już na dworach faraonów w starożytnym Egipcie, czy w greckich polis, gdzie pełnoprawni obywatele przeplatali się z metojkami – cudzoziemcami o niezwykle zróżnicowanej proveniencji tak etnicznej jak i rasowej³². Przedstawiciele różnych grup etnicznych wypełniali także największe jednostki taktyczne armii rzymskiej. Legiony rzymskie stanowią doskonały obraz ówczesnego multikulturalizmu, gdyż znajdowali się tam przedstawiciele wielu grup etnicznych, pochodzący m.in. z Tracji, Dalmacji, Syrii czy Hiszpanii³³.

Z biegiem lat stopień zróżnicowania kulturowego regularnie zwiększał się z uwagi na nieustanny proces globalizacji. Aktualnie za wielokulturowość uznaje się sytuację, w której na danym terytorium, w jednej przestrzeni społecznej, koegzystują przedstawiciele odmiennych systemów przekonań o charakterze poznawczym, a także aksjologicznym³⁴.

Niemniej jednak postrzeganie wielokulturowości jedynie jako skupienia kultur na konkretnym obszarze nie odpowiada społecznej rzeczywistości. Determinującym składnikiem, który pozwala na użycie tego określenia, jest bowiem interakcja występująca pomiędzy przenikającymi się kulturami. Słuszne zatem wydaje się być stanowisko Hanny Mamzer, która wielokulturowością określa jako: „(...) zbiór zasad i procesów realizacji współżycia społecznego w warunkach realizacji pluralizmu etnicznego i kulturowego, nastawionych przy tym na optymalizację stosunków społecznych przez wyrównywanie praw i szans uczestnictwa, co pozwala na niwelację napięć i konfliktów”³⁵.

Multikulturalizmem możemy więc określić sieć wielowymiarowych relacji oraz interakcji występujących pomiędzy kulturami. Jest to także dostrzeżenie wartości w samej różnorodności. Otwarcie na inne tradycje, zwyczaje oraz uznanie odmiennych sposobów życia za godne szacunku i tolerancji. Wielokulturowość rozwija jednostki wzbogacając ich życie na płaszczyźnie duchowej, ponieważ skutkuje poszerzeniem wyobraźni kulturowej, w tym aksjologicznej³⁶. Niejednokrotnie jest motywatorem do

---

³² Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość i jej socjologiczny sens*, „Studia Socjologiczne” 4 (2003), s. 7-8.

³³ Tamże.

³⁴ Por. A. Szahaj, *Wielokulturowość: za i przeciw (kilka uwag. Studia nad wielokulturowością*, Kraków 2010, s. 25.

³⁵ H. Mamzer, *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Poznań 2003, s. 33.

³⁶ Por. A. Szahaj, *Wielokulturowość...*, dz. cyt., s. 27.

krytycznej refleksji wobec samego siebie, a w konsekwencji zmiany lub utwierdzenia słuszności posiadanego systemu wartości i zasad funkcjonowania³⁷.

Wielokulturowość jest również faktem społecznym. Wynika to m.in. z terminu faktu społecznego sformułowanego przez Émile Durkheim'a. Francuski socjolog faktem społecznym określił: „...wszelki sposób postępowania, utrwalony lub nie, zdolny do wywierania na jednostkę zewnętrznego przymusu lub taki, który jest w danym społeczeństwie powszechny, mający jednak własną egzystencję, niezależną od jego jednostkowych manifestacji”³⁸. Wskazuje to na konieczność pozbycia się uprzedzeń oraz odrzucenie postawy dyskryminacji w stosunku do osób wywodzących się, w tym przypadku, z innej kultury.

Do występowania zjawiska wielokulturowości nie wystarczy zatem przebywanie przedstawicieli odmiennych kultur na jednym terenie. Jest to pojęcie dużo bardziej złożone. Wielokulturowość to bowiem forma koegzystencji przedstawicieli grup charakteryzujących się odmienną, społecznie wyartykułowaną tożsamością kulturową. Całe zjawisko przebiegać powinno w oparciu o demokratyczne zasady współżycia społecznego, natomiast kontakty pomiędzy przedstawicielami innych kultur – w przypadku wielokulturowości – przyjmują postać dobrowolnych, trwałych oraz wieloaspektowych form korelacji. Oparta na tym symbioza kulturowa winna skutkować powstaniem zróżnicowanego układu, w którym wraz z wyraźnymi rozbieżnościami istnieje spójność, pozwalająca na podejmowanie wspólnych działań³⁹. Dlatego właśnie to wolność i różność stanowią kluczowe wartości konstytuujące fenomen zjawiska wielokulturowości. Wolność do pielęgnowania dowolnej kultury oraz równość do ich współistnienia oraz rozwoju, prowadzące do ukształtowania takiej formy życia społecznego⁴⁰.

Istotnym jest także dostrzeżenie różnic pomiędzy opisaną powyżej wielokulturowością, a międzykulturowością czy transkulturowością, które często błędnie uznawane są za synonimy. Międzykulturowość polega na zdobywaniu wiedzy na temat innych kultur, wzajemnym poznawaniu różnic oraz elementów wspólnych. Po raz pierwszy termin „międzykulturowość” użyty został w latach siedemdziesiątych XX

---

³⁷ Tamże.

³⁸ Por. É. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, Warszawa 2019, s. 41.

³⁹ Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 11.

⁴⁰ Tamże, s. 12.

wieku w Stanach Zjednoczonych, a następnie w kanadyjskim Qubecu⁴¹. Wynikało to z coraz większej intensywności kontaktów pomiędzy przedstawicielami różnych kultur. W 1976 roku problematyka relacji międzykulturowych podjęta została podczas Konferencji Generalnej UNESCO w Nairobi⁴². Jako jeden z głównych celów edukacji dorosłych - po raz pierwszy w historii - wymienione zostało kształtowanie postawy poszanowania różnorodnych obyczajów i kultur w zakresie międzynarodowym⁴³. Wówczas zagadnienie międzykulturowości pojawiło się również na Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych⁴⁴.

Wraz z postępem technologicznym, przede wszystkim rozwojem Internetu, wzajemne przenikanie się kultur stało się zjawiskiem powszechnym. W wyniku cyfryzacji przedstawiciele m.in. odmiennych narodowości mają możliwość poznawania kontrastów występujących pomiędzy sobą bez wychodzenia z domu. Niezwykle łatwa sieć międzykulturowych powiązań, kontakt z innością za pośrednictwem komputera czy telefonu komórkowego sprawiają, iż człowiek współczesny nie doznaje tzw. szoku kulturowego podczas spotkania osoby wywodzącej się z kraju o odmiennych tradycjach. Człowiek XXI wieku ma kontakt z ludźmi pochodzącymi z innych kultur za pośrednictwem nowych mediów każdego dnia⁴⁵. Skutkuje to zmianą świadomości, ukazując, iż wielość kultur nie musi być tożsama z konfliktem, a proces wzajemnej wymiany poglądów, wartości i tradycji jest możliwy w ramach jednej przestrzeni społecznej. Międzykulturowość definiuje jednostkę jako swoisty twór zróżnicowanego kulturowo świata. To wzajemne poznawanie i uczenie się, dalekie jednak od wymuszenia czy asymilacji⁴⁶.

Transkulturowość natomiast jest swoistą hybrydą. Za pojęciem tym kryje się trwałe połączenie poszczególnych elementów kultur, skutkujące powstaniem trzeciej - posiadającej cząstki obu – nowej kultury. Twórcą tej koncepcji jest niemiecki filozof, jeden z czołowych teoretyków postmodernizmu, Wolfgang Welsch. W jego opinii wyżej wymienione pojęcia – międzykulturowość oraz wielokulturowość – nie są adekwatne do

---

⁴¹ Por. P. P. Grzybowski, *Edukacja europejska – od wielokulturowości ku międzykulturowości. Koncepcje edukacji wielokulturowej i międzykulturowej w kontekście europejskim ze szczególnym uwzględnieniem środowiska frankofońskiego*, Kraków 2007, s. 46-47.

⁴² Tamże.

⁴³ Por. The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, meeting in Nairobi from 26 October to 30 November 1976, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13096&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 30.08.2020).

⁴⁴ Por. P. P. Grzybowski, *Edukacja europejska...*, dz. cyt., s. 46-47.

⁴⁵ Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 12.

⁴⁶ Tamże.

opisu współczesnego świata, rozmywają się z faktami i są normatywnie zwodnicze⁴⁷. Zakładając, iż częścią kultury jest wymiana wartości i przekonań, kreacja nowych form jest nieunikniona. Welsch pojmuje kulturę dynamicznie jako „pole tworzenia nowej różnorodności na przecięciu zróżnicowanych sieci kultury globalnej”⁴⁸. Termin „transkulturowość” zakłada, iż każda z występujących kultur poddana jest wpływowi innych, które stają się dla tej pierwszej swoistymi satelitami⁴⁹. Jest to zatem stanowisko wskazujące na nieustanne mieszanie się kultur, skutkujące regularnym powstawaniem nowych twórców kulturowych. Cytując twórcę omawianego pojęcia: „Nasze kultury w istocie zatraciły już swą jednorodność i odrębność, aż po rdzeń charakteryzuje je przemieszanie i wzajemne przenikanie”⁵⁰.

Wymienione powyżej terminy: międzykulturowości oraz transkulturowości to pojęcia bliskoznaczne do szerzej omówionej wielokulturowości, która jest przedmiotem niniejszego rozważania. Choć są to określenia podobne i często używane zamiennie, obrazują one odmienne zależności występujące między kulturami. Międzykulturalizm to mieszania się kultur w drodze indyferentyzmu, natomiast w transkulturalizmie mówimy o ścieżce synkretyzmu. W przypadku wielokulturowości (multikulturalizmu), zgodnie z teoretycznym modelem Browna i Hewstone’a⁵¹, kategorie społecznie powinny zachowywać wyraźnie kontury, a uznanie występujących różnic powinno być zasadą, a nie wyjątkiem. Założenie różnorodności połączonej z szacunkiem i otwartością na kulturowe zróżnicowanie daje szansę na dialog i kulturową koegzystencję, pozbawioną konfliktów i zaniku tożsamości.

Obecnie, cytując Steven’a Vertovec’a, migranci przemieszczają się „z większej liczby miejsc, przez większą liczbę miejsc, do większej liczby miejsc („*moving from more places, through more places, to more places*”)⁵². Skutkuje to niezwykłą i bardziej niż kiedykolwiek rozbudowaną złożonością grup migracyjnych. Tak wielopłaszczyznowy kontrast występujący pomiędzy poszczególnymi jednostkami Vertovec określa terminem

---

⁴⁷ Por. A. Zeidler-Janiszewska, *Między wielokulturowością a transkulturowością*, „Kultura Współczesna” 1-2 (2003), s. 68.

⁴⁸ E. Sternal, L. Kilewaja, J. Burzyńska-Sylwestrzak, *Wyzwania współczesnej humanistyki: transkulturowość i translingwalizm*, Świecie 2019, s. 16.

⁴⁹ Por. A. Zeidler-Janiszewska, *Między wielokulturowością...*, dz. cyt., s. 69.

⁵⁰ W. Welsch, *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*, w: *Filozoficzne konteksty koncepcji rozumu transwersalnego. Wokół koncepcji Wolfganga Welscha*, Poznań 1998, s. 193.

⁵¹ Por. R. Brown, M. Hewstone, *An integrative theory of intergroup contact*, w: *Advances in experimental social psychology*, San Diego 2005, s. 255-342.

⁵² Por. S. Vertovec, *Towards post multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity*, „International Social Science Journal” 61 (199), s. 86.

„super-różnorodności” (*super-diversity*)⁵³. Pośród czynników wpływających na tę heterogeniczność wymienia się m.in.: mnogość krajów pochodzenia wraz z paletą przypisanych im wartości oraz praktyk kulturowych, kanały migracji w szerokiej optyce m.in.: sposób dotarcia do kraju aktualnego zamieszkania, rodzaj sieci społecznych, które miały wpływ na taki splot wydarzeń, grupy zawodowe, itd. Kolejnym faktorem warunkującym tę różnorodność jest status prawny jednostki, tj. migranci przebywający na terenie obcego kraju legalnie, nielegalnie, osoby szukające azylu, itp. Do tego zestawu należy dołączyć także zmienne indywidualne, jakimi są m.in.: kapitał kulturowy, kapitał ludzki, wykształcenie, szanse na rynku pracy, warunki materialne⁵⁴. Tak dynamiczna gra zmiennych obrazuje skalę opisywanego zjawiska. Różnorodność cech indywidualnych migrantów oraz ich pobudek do zmiany kraju zamieszkania sprawia, że temat ten jest obecny niemal w każdym zakątku świata.

Zróznicowanie kulturowe nie jest jednak zjawiskiem nowym, czy też wytworem XXI wieku. Mieszanie się przedstawicieli różnych kultur, wyznań czy światopoglądów nie stanowi bowiem żadnego novum. Migracja, czyli zmiana miejsca zamieszkania lub czasowego pobytu – jako jedna z głównych przyczyn rozwoju multikulturalizmu - to zjawisko towarzyszące człowiekowi od zarania dziejów⁵⁵. Przemieszczanie się tak jednostek jak i całych grup ludzkich motywowane było i jest wieloma różnymi czynnikami. Determinantę zmiany miejsca zamieszkania w zależności od epoki czy wysokości geograficznej stanowiły i stanowią nadal czynniki społeczne, ekonomiczne, polityczne, czy religijne. Wędrówki, poselstwa, wyprawy odkrywcze, wyjazdy zbrojne, ekspansje, emigracje, imigracje, przesiedlenia - to tylko niektóre z rodzajów migracji⁵⁶. Na kartach historii wielokrotnie spotykamy istotne ruchy migracyjne mające ogromne znaczenie na kształtowanie się dziejów naszej cywilizacji. Przypadały one na różne okresy i niejednokrotnie radykalnie zmieniały oblicze świata, jak m.in. „wielka wędrówka ludów” sięgająca końca IV wieku⁵⁷.

Globalizacja to kolejny trend, który sprawia, iż wielokulturowość to zjawisko powszechne. Jest to forma interakcji społecznej oraz przenikania się kultur, m.in. poprzez

---

⁵³ Por. S. Vertovec, *Super-diversity and its implication*, „Ethnic and Racial Studies” 30 (2006), s. 1024-1054.

⁵⁴ Por. A. Kwiatkowska, *Wielokulturowość w ujęciu interdyscyplinarnym*, Warszawa 2019, s. 26.

⁵⁵ J. Orzeszyna, *Migracja, jako problem społeczno-moralny w świetle nauczania Jana Pawła II*, w: *Restaurare omnia In Christo. Studia i materiały dedykowane księdzu profesorowi Tadeuszowi Borutce z okazji 25. rocznicy święceń kapłańskich*, Bielsko-Biała 2004, s. 193-209.

⁵⁶ Por. K. Głowiak, *Zjawisko migracji - rys historyczny*, „Historia i Polityka”, 8 (2012), s. 91.

⁵⁷ Tamże, s. 94

wykorzystanie technologii informacyjnych, która prowadzi do ujednoczenia świata „jako homogenicznej całości wzajemnie powiązanych elementów gospodarczych i wspólnej kultury typu konsumpcyjnego”⁵⁸. Polega ona na rozprzestrzenianiu się pokrewnych zjawisk na terenie całego świata. Niezależnie od położenia danego kraju – jego kontekstu geograficznego, społecznego czy zaawansowania gospodarczego⁵⁹.

Anthony Giddens twierdzi, iż „globalizacja dokonuje swoistej inwazji w lokalność, lecz nie prowadzi do zniszczenia lokalnych kontekstów; wprost przeciwnie, nowe formy lokalnej tożsamości kulturowej i autoekspresji są przyczynowo związane z procesami globalizacji”⁶⁰. Według niego mamy do czynienia z tzw. efektem działania na odległość (*action at a distance*). Zjawisko to przejawia się w rezultatach działań podjętych globalnie, które - za sprawą nowoczesnych technologii, przede wszystkim Internetu - dają skutek lokalny. Skutkuje to mozaiką kulturową, nawet w regionach, w których mieszkańcy są kulturowo nieróżnorodni⁶¹.

Pomimo faktu, iż zjawisko wielokulturowości obecne jest na kartach historii od wieków, to właśnie dziś przeżywamy jego spektakularny renesans. Według danych prezentowanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych liczba osób żyjących w krajach innych niż te, w których się urodzili sukcesywnie rośnie. W roku 2019 liczba międzynarodowych migrantów w skali światowej osiągnęła niemal 272 miliony. Skalę wzrostu zjawiska doskonale obrazuje porównanie z rokiem 1990, w którym liczba takich osób wynosiła 153 miliony⁶². Wpływ na taki stan rzeczy ma wiele czynników. Pierwszy z nich to imigracja zarobkowa, która nie stanowi jednak obecnie kluczowego motywu zmiany miejsca zamieszkania. Wdrożenie idei otwartych granic czy udostępnianie rynków pracy sprawiają, iż jednostki doskonale radzące sobie w macierzystym kraju wyjeżdżają poza jego granice z wielu, także tych niemających podłoża finansowego, pobudek. Chęć eksplorowania świata skutkuje obecnie nie tylko podróżowaniem *stricte* turystycznym, ale także coraz bardziej popularnymi wśród młodych ludzi wyjazdami

---

⁵⁸ *Globalizacja*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3905881/globalizacja> (dostęp: 02.09.2020), zob. J. Orzeszyna, *Globalizacja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 159-167.

⁵⁹ Por. A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2004, s. 74-75.

⁶⁰ Por. A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, Warszawa 2007, s. 366.

⁶¹ J. Orzeszyna, *Kościół wobec globalizacji*, Kraków 2003, s. 7.

⁶² Por. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *International Migration 2019: Report*, New York 2019, s. 4.

typu *gap year*, korzystaniem z programów studenckich Erasmus+⁶³ oraz projektów typu Work&Travel czy Au-Pair⁶⁴. Wyraźnie zauważalne obniżanie się bariery tak technicznej jak i ekonomicznej w przemieszczaniu na dowolne odległości sprawiają, że wymienione powyżej projekty są osiągalne dla coraz większej ilości ludzi, a możliwość swobodnego przemieszczania jest jednocześnie wyznacznikiem jak i warunkiem dynamicznego rozwoju społeczeństw⁶⁵. Obserwujemy również wzrost przymusowych wysiedleń ponad granicami międzynarodowymi⁶⁶. W latach 2010-2017 globalna liczba uchodźców i osób ubiegających się o azyl wzrosła o około 13 milionów, co stanowi prawie jedną czwartą wzrostu liczby wszystkich migrantów międzynarodowych⁶⁷.

Mówiąc o uchodźctwie, należy podkreślić znaczenie rosyjskiej agresji na Ukrainę, która diametralnie wpłynęła na sytuację migracyjną na świecie i zaowocowała największą po II wojnie światowej migracją uchodźców w Europie⁶⁸. Już w 2014 roku, tj. po pierwszym etapie wojny we wschodniej części Ukrainy, w krótkim czasie Polska stała się europejskim liderem pod względem nowo wydawanych zezwoleń na pobyt oraz przyjmowania sezonowej siły roboczej z zagranicy. Według danych zebranych przez GUS, zasób imigrantów wzrósł z około 100 tys. w roku 2011 r. do ponad 2 mln w roku 2019⁶⁹. Większość tej populacji stanowili właśnie obywatele Ukrainy uciekający przed agresją. Od rozpoczęcia wojny 24.04.2022 roku do końca kwietnia (tj. 6 dni) ze stref bezpośrednio lub pośrednio objętych działaniami wojennymi uciekło około 3 mln. osób. Dla dużej części uchodźców Polska była krajem tranzytowym. Dane rejestrowane w

---

⁶³ Z rocznego raportu Erasmus+ wynika, że w roku 2018 Erasmus wsparł ponad 850,000 osób, które skorzystały z nauki, pracy lub wolontariatu za granicą i sfinansował ponad 23 500 projektów - był kolejny rekordowy rok programu, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about/statistics_pl (dostęp: 31.08.2020).

⁶⁴ Dane prezentowane przez jeden z serwisów zajmujących się organizacją wyjazdów Au-Pair z czerwca 2018 roku pokazują, że średnia liczba osób szukających możliwości wyjazdu tego typu (aktualnie zalogowanych w serwisie) to: 30 000 do 35 000, a liczba rodzin goszczących, aktywnie poszukujących au-pair oscyluje pomiędzy 12 000 a 14 000, zob: <https://www.aupairworld.com/en/press/facts-and-figures> (dostęp 31.08.2020).

⁶⁵ Por. K. Głowiak, *Zjawisko migracji...* dz. cyt., s. 92.

⁶⁶ Por. *Trends of Global Displacement*, <https://migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement> (dostęp: 30.08.2020).

⁶⁷ Por. United Nations, Department of Economic... dz. cyt., s. 17.

⁶⁸ UNHCR (Wysoki komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców) szacuje liczbę ukraińskich uchodźców na: 5,2 mln osób.

⁶⁹ Por. GUS, *Sytuacja demograficzna Polski do roku 2019. Migracje zagraniczne ludności*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/> (dostęp 23.10.2022).

krajach przyjmujących wskazują, iż liczba ukraińskich migrantów pod koniec kwietnia 2022 szacowana była na 800 tys. osób⁷⁰.

Przedstawione powyżej motywy to jedynie znikoma - choć najbardziej istotna - część pobudek skłaniających jednostki do migracji. Nie jesteśmy bowiem w stanie enumeratywnie wymieniść jej rodzajów oraz przyczyn, ponieważ niejednokrotnie migracja uwarunkowana jest indywidualnymi preferencjami jednostki czy też sytuacjami losowymi i wymagałaby wnikliwej analizy historycznej, co nie jest przedmiotem niniejszej pracy. Zarówno jednak czynniki wskazane, jak i te, które nie zostały tutaj wymienione, występujące w różnych odmianach i w różnym natężeniu, sprawiają, iż nieustanne mieszanie się ludzi oraz ich kultur to aktualnie zjawisko masowe⁷¹.

Warto jednak podkreślić, iż mapy obrazujące ilość migrantów w konkretnych miejscach świata wyraźnie pokazują różnice między różnymi regionami globu, czy poszczególnych kontynentów⁷². Bez trudu jesteśmy w stanie zauważyć, że pewne miejsca są mocniej zasiedlone przez osoby spoza danego terytorium, a inne migrantów niemal nie posiadają⁷³.

Ponadto zjawisko multikulturalizmu w państwach nie jest jednakowe. Porównując Stany Zjednoczone czy Kanadę do państw Europejskich zauważymy wyraźny dysonans. Wynika on przede wszystkim z historii procesu powstawania wielokulturowości. Różnorodność kulturowa pojawiła się w USA czy Kanadzie zdecydowanie szybciej, ponieważ są to kraje o pochodzeniu emigranckim. Tymczasem Europa od zawsze stanowi zbiór wyraźnie odmiennych kulturowo, religijnie i normatywnie Państw Narodowych. Każde z nich posiada silny element tożsamościowy. Pomimo bardzo podobnych fundamentów kulturowych, różnice pomiędzy państwami i ich obywatelami są na starym kontynencie łatwo zauważalne. W związku z powyższym przedstawione poniżej skutki multikulturalizmu nie będą w równym stopniu adaptowalne do każdego miejsca na ziemi, a także w każdym z nich będą występowały w innym natężeniu. Istotnym jest jednak, aby przyjrzeć się im, ponieważ nawet pewne uogólnienia klarownie obrazują tendencję występującego zjawiska.

---

⁷⁰ Por. M. Duszczyk, P. Kaczmarczyk, *Wojna i migracja: napływ uchodźców wojennych z Ukrainy i możliwe scenariusze na przyszłość*, <https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/04/Spotlight-APRIL-2022-PL.pdf> (dostęp: 23.10.2022).

⁷¹ Por. K. Rembowska, *Globalizacja, multikulturalizm i przemiany tożsamości*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 8 (2007), s. 8.

⁷² Por. GOV, Mapa Migracji 2020, <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/swiat/> (dostęp: 31.08.2020).

⁷³ Por. World Migration Map, <http://metrocosm.com/global-migration-map.html> (dostęp: 31.08.2020).

2.2. Oddziaływanie multikulturalizmu na jednostkę i społeczeństwo

W naukach społecznych i humanistycznych zintensyfikowane zainteresowanie multikulturalizmem przypada na pierwszą połowę lat 70. XX wieku. Znaczącą rolę odegrały wówczas środowiska intelektualne oraz polityczne krajów deklarujących chęć oraz gotowość wdrożenia polityki wielokulturowości, tj. Kanady i Australii⁷⁴. W tym okresie również niepowodzenie ideologii asymilacyjnych – anglokonformizmu (*one nation, one flag and one language*), tygla narodów (*melting pot*) czy pluralizmu kulturowego - w Stanach Zjedoczonych zaowocowało powstaniem wielu publikacji traktujących o problemie wielokulturowości⁷⁵. Od tego momentu świat stał się jeszcze bardziej otwarty, poziom zróżnicowania kulturowego nieustannie rośnie, a wraz z nim bardziej wyraźne stają się skutki multikulturalizmu. Im właśnie poświęcony jest niniejszy rozdział. Niezwykle ważnym, zagadnieniem przy omawianiu wpływu multikulturalizmu na jednostkę, a także społeczeństwo jest pojęcie tożsamości kształtującej się w środowisku pluralistycznym.

Tożsamość jest pojęciem definiowanym przez wiele dziedzin nauki, takich jak psychologia, socjologia czy antropologia. Na jej całokształt składa się wiele elementów, jakimi są m.in. przekonania, osobowość, wizja własnej osoby czy wartości. Celem tworzenia tożsamości jest przede wszystkim stworzenie własnego, spójnego obrazu⁷⁶. Niejednokrotnie jest ona opisywana jako proces skończony, składający się z oddzielnych części (m.in. kulturowej i osobistej)⁷⁷, jednak według Parkera J. Palmera jest to ciągle ewoluujący rdzeń w obrębie naszej genetyki, kultury, bliskich, wobec siebie i innych, przeżytych doświadczeń i podjętych decyzji, aby stworzyć to, kim jesteśmy obecnie⁷⁸.

Z perspektywy życia w dynamicznym społeczeństwie pluralistycznym trudno jest nie zgodzić się ze stanowiskiem Palmera, wskazującym na nieustanny proces kształtowania się tożsamości. Proces ten przebiega na drodze dialogu, negocjacji, sporu, agonu, spotkania oraz interakcji ze społecznym i kulturowym otoczeniem⁷⁹.

---

⁷⁴ Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 8.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Por. G. Węgrzyn, *Tożsamość Ekonomiczna Górnoślązaków*, Katowice 2017, s. 8-10.

⁷⁷ Por. E. W. Willemsen, K. K. Waterman, *Ego Identity Status and Family Environment: A Correlational Study*, "Psychological Reports" 69 (2016), s. 1203–1212.

⁷⁸ Por. P. J. Palmer, *The heart of a teacher: Identity and integrity in teaching*, <https://web.archive.org/web/20120105062059/http://www.mcli.dist.maricopa.edu/events/afc99/articles/heartof.pdf> (dostęp: 30.08.2020).

⁷⁹ Por. J. Trzópek, *Spotkanie a tożsamość. Tożsamościotwórcze aspekty głębokich relacji międzyludzkich*. w: *W kręgu psychologicznej problematyki tożsamości*, Kraków 2008, s. 133-160.

Multikulturalizm generuje nowe zagadnienia, które należy rozważyć w kontekście kształtowania się tożsamości, gdyż obok tożsamości indywidualnej, jednostkowej mamy do czynienia z „tożsamością społeczną”⁸⁰. Era wielokulturowości sprawiła, iż poczucie tożsamości kształtuje się w jeszcze szerszej konstelacji znaczeń. Własne „ja” budowane jest nie tylko w odpowiedzi na pytania „kim jestem?” i „kim mógłbym być”, ale dodatkowo, wyraźny akcent kładziony jest – a raczej powinien być kładziony - na biograficzną historię jednostki i idące za nią pytanie „skąd pochodzę” i „gdzie należę?”⁸¹.

Jedna z popularnych teorii w psychologii konceptualizacji tożsamości osobistej mówi o klarownym i trwałym poczuciu odrębności od innych, która skutkuje wykształceniem się osobowości niezachwianej, posiadającej bazowe atrybuty, stanowiące cechy niezbywalne i niezmiennie⁸². Zakłada ona występowanie zmian, jednak bardzo drobnych i kształtujących się w dużych odstępach czasowych. Warunkiem takiej spójności jest stabilna linia życia, występowanie zmian oczekiwanych, które naturalnie wpisują się w proces życia. Wymaga to także realizowania analogicznych skryptów i zachowań, nie odbiegających od narzuconych standardów, a także posiadanie przewidywalnego środowiska⁸³.

Multikulturalizm implikuje jednak czynniki, które uniemożliwiają tak jednostajny rozwój tożsamościowy. Nie zawsze bowiem występujące różnice sprawiają, że jednostka czuje się umiarkowanie różna, jednocześnie będąc umiarkowanie podobna, aby czuć się częścią grupy⁸⁴. Wielokulturowość wyłącza osobliwe faktory scalające (integrujące) oraz dekomponujące (dezintegrujące, fragmentujące) jednostkową tożsamość⁸⁵. Wielokrotnie występują sytuacje, w których – na skutek widocznych różnic, np. koloru skóry, orientalnego stroju, wyznania czy akcentu – jednostka jest dyskryminowana, a poczucie inności, generujące niepokój o pozycję w grupie, skutkuje wycofaniem się z życia społecznego⁸⁶. Takie sytuacje powodują często porzucenie własnego, wykształconego wcześniej „ja” w imię dostosowania się do ogółu⁸⁷. Wówczas zatracona zostaje

---

⁸⁰ Por. D. Niedźwiecki, *Migracje i tożsamość. Od teorii do analizy przypadku*, Kraków 2010, s. 133.

⁸¹ Por. G. Teusz, *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości. Pomiędzy swojskością a innością*, „Kultura-społeczeństwo-edukacja” 2 (2010), s. 184.

⁸² Por. M. Jarymowicz, T. Szustrowa, *Poczucie własnej tożsamości – źródła, funkcje regulacyjne*, w: *Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi*, Warszawa 1980, s. 439-473.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Por. A. Kwiatkowska, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 181.

⁸⁵ Por. G. Teusz, *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości...* dz. cyt., s. 184.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ Por. A. Bandura, *Teoria społecznego uczenia się*, PWN, Warszawa 2007.

tożsamość osobista, bazująca na konkretnym rdzeniu. Mamy do czynienia z rozmyciem skutkującym brakiem poczucia indywidualności⁸⁸. Z kolei zbyt duże podobieństwo, zatarcie cech indywidualnych, często po upływie czasu jest przyczyną frustracji i skutkuje wzmożoną chęcią wyróżniania się, w celu udowodnienia istnienia autonomicznego „ja”. Istotnym jest fakt, iż nie jest to zależne od wieku, a od zmiany miejsca zamieszkania i środowiska, w którym jednostka aktualnie przebywa. Oczywiście osobowości silniejsze i o mocno zakorzenionej tożsamości słabiej odczuwają to zjawisko, co nie znaczy, że nie doświadczą go w ogóle.

Multikulturalizm i jego wpływ na lokalny kontekst funkcjonowania, w ujęciu brytyjskiego socjologa – Anthony’ego Giddens’a, skutkuje następującymi dylematami tożsamościowymi: unifikacja – fragmentaryzacja: nieustanne krzyżowanie się tendencji integrujących, unifikujących, ujednociających z procesami fragmentacji, oddzielenia, rozproszenia; bezsilność – kontrola: oscylowanie między koniecznością wyboru, która staje się źródłem bezsilności, a poczuciem kontroli nad zróżnicowanymi możliwościami kształtowania swojego „ja”; autorytet – niepewność: rozdarcie pomiędzy pewnością istnienia autorytetów, odwoławczych, instancji a odczuciem ich utraty i doświadczeniem pustki⁸⁹.

Wymienione powyżej czynniki są skutkiem mirażu kulturowego, a wokół nich dokonuje się poszukiwanie elementów wspólnych w realiach wyznaczonych przez wielokulturowość. Tożsamość wypracowana w optyce multikulturalizmu to „uświadomiona alternatywa rozwinięcia modyfikowanego ciągle projektu *ja*”⁹⁰.

Tożsamość, która wykształcona zostaje na arenie wielokulturowości to regularna renegocjacja wartości „swoich” oraz „obcych”. Jest to ciągła pertraktacja pomiędzy „swojskością” a „innością”. Słusznym i niezwykle trafnym wydaje się być stwierdzenie Grażyny Teusz, określającej budowanie własnego „ja” w świecie wielokulturowym jako swoisty „pakt o nieagresji” zawierany między partykularyzmem a uniwersalizmem w realiach, w których regularnie wyłaniają się nowe „mechanizmy scalające i rozmontowujące naszą tożsamość”⁹¹.

Warto także wspomnieć o opracowanych już naukowo metodach integracji dwóch lub więcej tożsamości. Metody wskazane przez Mayę Yampolsky, Catherine E. Amiot

---

⁸⁸ Por. G. Teusz, *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości...* dz. cyt., s. 184.

⁸⁹ Por. A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001, s. 269–270.

⁹⁰ Por. G. Teusz, *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości...*, dz. cyt., s. 186.

⁹¹ Tamże.

oraz Roxanne de la Sablonniere to: kategoryzacja antycypacyjna – poszukiwanie podobieństw na linii ja - grupa (jednostka przewiduje, że zostanie członkiem nowej grupy i poszukuje podobieństw między sobą a przedstawicielami grupy); kategoryzacja – dominacja jednej tożsamości (jednostka odrzuca wszelkie dostępne kultury wraz z ich dziedzictwem, definiując się jedną, konkretną narodowością); kompartmentalizacja – identyfikacja ze wszystkimi dostępnymi orientacjami kulturowymi przy braku spójności tworzy dla nich osobne komórki (jednostka definiuje się jako Belg w towarzystwie Belgów, jako Niemiec wśród Niemców itd.); integracja – hybryda różnych tożsamości (jednostka rozpoznaje różnice między kulturami, traktując je jako elementy wzajemnie się uzupełniające)⁹². Ukazuje to, jak istotnym z perspektywy osób żyjących w społeczeństwach wielokulturowych - zwłaszcza imigrantów pierwszego pokolenia, potomków imigrantów pierwszego pokolenia oraz osób o „mieszanym” dziedzictwie kulturowym – jest podejmowanie tego tematu. Funkcjonowanie w więcej niż jednej grupie kulturowej wymaga bowiem negocjacji i integracji różnych oczekiwań, norm, wartości oraz praktyk związanych z wieloma tożsamościami kulturowymi⁹³.

Przedstawiona powyżej konceptualizacja integracji tożsamości umożliwia zrozumieć ideę tzw. dzieci trzeciej kultury (*third culture kids*)⁹⁴. Termin ten odnosi się do jednostek wychowanych w wielokulturowym i bardzo mobilnym środowisku, które większość swojego życia spędziły w kraju innym niż macierzysty kraj rodziców⁹⁵. Nie mając możliwości przejścia kultury rodziców (*home „passport” culture*) jak również czasu na przesiąknięcie kulturą kolejnego kraju osiedlenia (*host culture*), kreują kulturę trzecią, niezwiązaną z miejscem w sensie geograficznym⁹⁶.

Omawiając wpływ multikulturalizmu na jednostkę oraz społeczeństwo, trudno nie zadać pytania postawionego przez australijską nastolatkę podczas Q&A⁹⁷ zatytułowanego „Multikulturalizm i tożsamość australijska” (*Multiculturalism and the Australian Identity*) dotyczącego rozmycia kulturowego⁹⁸. Dziewczyna zapytała o sens

---

⁹² M. Yampolsky, C. E. Amiot, E. de la Sablonniere, *Multicultural identity integration and well-being: A qualitative exploration of variations in narrative coherence and multicultural identification*, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2013.00126/full> (dostęp: 31.08.2020).

⁹³ Tamże.

⁹⁴ Por. A. Kwiatkowska, *Wielokulturowość...*, dz. cyt., s. 192.

⁹⁵ Por. D. C. Pollock, R. E. Van Reken, M. V. Pollock, *Third Culture Kids: The Experience of Growing Up Among Worlds*, Boston-London 2017.

⁹⁶ Por. A. Kwiatkowska, *Wielokulturowość...*, dz. cyt., s. 193.

⁹⁷ Q&A, ang. questions and answers (tj. pytania i odpowiedzi).

⁹⁸ Multiculturalism and the Australian Identity, Q+A, March 3 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=NLRMXS2i35k> (dostęp: 31.08.2020)

pielęgowania multikulturalizmu, w momencie, w którym „kultura australijska jest trochę rozwodniona, ponieważ propagowana jest wielokulturowość” („*Australian culture is some diluted, as multiculturalism is pushed*”). Możemy odnieść to oczywiście do każdego kraju i każdej kultury. Jak mocno idea multikulturalizmu ingeruje w pierwotną kulturę narodu? Czy możliwe jest zachowanie symetryczności postaw?

Badacze, teoretycy czy politycy zajmujący się wielokulturowością, jednogłośnie stwierdzają, iż nie jesteśmy w stanie odseparować macierzystej kultury od wpływów kultur obcych⁹⁹. Funkcjonowanie w społeczeństwie składającym się z przedstawicieli wywodzącymi się z różnych kultur, obcowanie z jednostkami odmiennymi rasowo, etnicznie, religijnie itd., skutkuje automatyczną synchronizacją, wzajemnym dostosowaniem zachowań i działań¹⁰⁰. Niejednokrotnie występująca różnorodność prowadzi do zatracenia poczucia odrębności, trwałości, pewności i istoty duchowych postaw tożsamości. Często aktualizowane jest postrzeganie świata, adjustacja percepcji do wielokulturowych trendów. Z jednej strony to przybysze – jako mniejszość - przejmują pewne zachowania kulturowe czy cechy społeczeństwa, do którego przybyli. Z drugiej jednak strony, zdarza się, iż mimo chęci ze strony nowo przybyłych, pewne imperatywy kulturowe są dla nich niemożliwe do odrzucenia. Wbrew wartościom powszechnie wyznawanym w kraju aktualnego pobytu praktykują kulturę własną¹⁰¹. Czasem prowadzi to do problemów na gruncie społecznym czy prawnym. Nie zawsze jednak mówimy o rzeczach negatywnych i karalnych. Występują bowiem także zachowania po prostu inne, nienacechowane pejoratywnie. Te właśnie niejednokrotnie powodują fascynację rodzimych mieszkańców nowymi zjawiskami i tradycjami. Inspiruje ich doświadczane *novum*, które implikują do swojego życia.

Ponadto, różnorodna oferta kulturowa to nie tylko wynik osobistego spotkania z drugim człowiekiem, z przedstawicielem innej kultury. W dzisiejszym świecie to także wszechobecna oferta płynąca z Internetu, telewizji czy innych mass mediów. Kino, reklama, propagowane wzory konsumpcji oraz rozrywki. Czynniki te skutkują porzuceniem utrwalonych przyzwyczajzeń oraz nawyków, a także przyswajaniem i akceptowaniem tego co akurat promowane przez media społecznościowe czy reklamy.

Tradycyjna więź wspólnotowa czy kulturowa, która wywodzi się z poczucia przynależności do kraju pochodzenia niejednokrotnie zastąpiona zostaje przez

---

⁹⁹ Por. T. Paleczny, *Krytyka ujęć modelowych wielokulturowości*, „Politeja” 16 (2019), s. 31.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Por. G. Płoskonka, *Dylematy związane z Cultural Defense*, Kraków 2019, s. 13.

uniwersalną tożsamość międzykulturową. Nie stanowi ona trzonu stabilnego, ponieważ do jej cech charakterystycznych zaliczamy dynamizm oraz stan przejściowy¹⁰². Nie jest to także forma jednorodna, ponieważ każdy wybiera sobie cechy, które cenione są w mikro-grupie, w której dana jednostka przebywa, lub te które wydają się jej najbardziej atrakcyjne. Zjawisko to dotyczy zarówno osób zamieszkujących kraj macierzysty, który cechuje się różnorodnością kulturową, jak i osiedlonych tam imigrantów. Czynniki te mogą prowadzić do erozji więzi wspólnotowych, dewaluacji homogenicznych zasad przynależności, a także kryzysu samej wspólnotowości¹⁰³.

Z drugiej jednak strony, sytuacja, w której przedstawiciele różnych środowisk religijnych i etnicznych mieszkają obok siebie, może owocować licznymi pozytywami. Wielokulturowość – zgodna z definicyjnymi przesłankami - wnosi do społeczeństwa wiele bogactwa. Niejednokrotnie napływ wiedzy i doświadczenia, połączone ze świeżym – orientalnym dla państwa macierzystego – spojrzeniem, wynika właśnie z napływu obcokrajowców. Ponadto, w sytuacjach, kiedy nowo przybyli doskonale zdają sobie sprawę, jak ważne jest poszanowanie lokalnych tradycji i zwyczajów, koegzystencja skutkuje jedynie rozwojem, zarówno każdego indywiduum, jak i całego społeczeństwa. Jednostka rozwija się poszerzając swoje perspektywy, poznając nieznaną dotąd zwyczaję i tradycje. Całe społeczeństwo zyskuje natomiast nowych specjalistów, pomysłodawców i jako grupa staje się bardziej otwarte.

Zwolennicy różnorodności kulturowej argumentują, iż wzmacnia ona ludzkość i może mieć kluczowe znaczenie dla jej długoterminowego przetrwania. Konferencja Generalna UNESCO w 2001 roku zajęła takie stanowisko stwierdzając, w Powszechnej Deklaracji o Różnorodności Kulturowej (*Universal Declaration on Cultural Diversity*), iż „...różnorodność kulturowa jest tak samo potrzebna ludzkości, jak różnorodność biologiczna przyrodzie” („*cultural diversity is as necessary for humankind as biodiversity is for nature*”)¹⁰⁴. Aktualnie coraz większa ilość szkół, miejsc pracy, wreszcie całych miast i krajów, w dużym stopniu składa się z różnych grup kulturowych, rasowych i etnicznych. Poznając poszczególne grupy i ucząc się o nich, społeczności budują zaufanie, szacunek i zrozumienie dla odmiennych kulturach. Powoduje to, iż w

---

¹⁰² Por. T. Paleczny, *Krytyka...*, dz. cyt., s. 36.

¹⁰³ Tamże.

¹⁰⁴ UNESCO *Universal Declaration on Cultural Diversity*, Article 1, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 31.08.2020).

odpowiednich warunkach, społeczności i organizacje wszystkich środowisk mogą oddziaływać na siebie w sposób pozytywny¹⁰⁵.

Z uwagi na powyższe, należy zwrócić uwagę na sam proces akulturacji, adaptację społeczną, czyli wchodzenia w odmienny krąg kulturowy. Zgodnie z wykładnią Encyklopedii PWN akulturacja to: „proces jakościowych i wieloaspektowych zmian kulturowych wywołanych kontaktem odmiennych systemów kulturowych w sytuacji ich ciągłej i bezpośredniej konfrontacji, prowadzący do stopniowych przekształceń w jednym lub we wszystkich wchodzących w interakcję systemach”¹⁰⁶. Może ona przyjąć następujące formy: separacja – izolacja, przewaga wzorców rodzimych; integracja – dwoistość kulturowa; asymilacja – przewaga wzorców nowego kręgu kulturowego; marginalizacja/dekulturyzacja – utrata tożsamości własnej oraz brak identyfikacji z kulturą przyjmującą¹⁰⁷.

W zależności od przyjętego – zazwyczaj podświadomie - modelu w różny sposób wyglądać będzie koegzystencja kulturowa. Z uwagi na aktualne niezadowolenie z przyjętych form polityki wielokulturowej¹⁰⁸, wydaje się, że w przyszłości wyraźny nacisk położony zostanie na tożsamość kraju przyjmującego, a także samą edukację wielokulturową, dążącą do współdziałania oraz kształtowania postawy ciekawości poznawczej i tolerancji dla inności. Takie projekty edukacyjne powinny być adresowane do obu stron – rdzennych mieszkańców, jak i świeżo przybyłych migrantów¹⁰⁹.

Wielokulturowość wywiera wpływ także na kształt związków małżeńskich. Dotychczasowy model pary jednokulturowej czy też jednowyznaniowej ulega zmianie, a wyraźnym skutkiem globalnego multikulturalizmu są coraz bardziej powszechne związki binacjonalne. Na całym świecie obserwujemy regularny wzrost par międzywyznaniowych czy międzykulturowych, a małżeństwa zawierane z osobami innej

---

¹⁰⁵ Por. R. Fry, K. Parker, *Early Benchmarks Show 'Post-Millennials' on Track to Be Most Diverse, Best-Educated Generation Yet*, <https://www.pewsocialtrends.org/2018/11/15/early-benchmarks-show-post-millennials-on-track-to-be-most-diverse-best-educated-generation-yet/> (dostęp: 31.08.2020).

¹⁰⁶ *Akulturacja*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/akulturacja> (dostęp: 31.08.2020)

¹⁰⁷ K. Białek, A. Kawalska, E. Kownacka, M. Piegat-Kaczmarczyk, *Warsztaty kompetencji międzykulturowych – podręcznik dla trenerów*, Warszawa 2008, s. 51.

¹⁰⁸ D. Cinciara, *Aspekty wielokulturowości w dzisiejszej Polsce*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 93(2021), s. 129.

¹⁰⁹ Tamże.

nacji określane są często jako wskaźnik otwartości społeczeństwa na kontakty z innymi krajami¹¹⁰.

Powszechny multikulturalizm sprawia, iż procent małżeństw mieszanych regularnie wzrasta. Oczywiście wśród par binacjonalnych popularny jest także konkubinat. Jednak z uwagi na temat pracy, a także fakt, iż przekraczanie granic kulturowych w relacjach małżeńskich ma głębsze konsekwencje dla satysfakcji z relacji, samopoczucia małżonków¹¹¹ oraz integracji prawnej i nabywania praw obywatelskich¹¹², tematyka niniejszej pracy obejmuje jedynie związki małżeńskie.

Statystyki wyraźnie pokazują, iż wielowymiarowość efektów multikulturalizmu dotyka kształtowania związków małżeńskich. Dane z roku 2014 ukazują, że aż 42% małżeństw w Stanach Zjednoczonych stanowiły małżeństwa międzywyznaniowe¹¹³. Zgodnie z danymi z 2015 r., we Francji jedno na siedem małżeństw to małżeństwo mieszane – zawarte między obywatelem Francji a cudzoziemką lub Francuzką, a obcokrajowcem. Dodatkowo w latach 1950-2017 liczba małżeństw mieszanych na terenie Francji wzrosła o 8%¹¹⁴. W Polsce, w latach 2015-2018 liczba tego rodzaju małżeństw wzrosła z 3367 do 5088, tj. o 51,1%¹¹⁵, natomiast analizy pokazują, iż liczba małżeństw binacjonalnych zawieranych przez Polaków poza granicami Rzeczypospolitej jest 3-4-krotnie większa¹¹⁶. Według badań przeprowadzonych w maju 2019 r. wśród młodych Hindusów, około 5 % respondentów w okresie objętym badaniem znajdowało się w związku mieszanym – międzyreligijnym lub międzykastowym¹¹⁷.

O powszechności zjawiska świadczy także szerokie zainteresowanie tematem. Obok badaczy i teoretyków zajmujących się kwestią małżeństw wielokulturowych oraz

---

¹¹⁰ Por. P. Szukalski, *Demografia i Gerontologia społeczna*, „Biuletyn Informacyjny” 3 (2013), <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/3556/2013-03%20Ma%C5%82%C5%BCe%C5%84stwa%20binacjonalne%20w%20Polsce.pdf?sequence=1> (dostęp: 01.09.2020).

¹¹¹ Por. C. Van Mol, H. A. G. de Valk, *Relationship satisfaction of European binational couples in the Netherlands*. „International Journal of Intercultural Relations” vol. 50, s. 50–59.

¹¹² Por. J. D. Medrano, H. A. G. de Valk, *Guest editorial on meeting and mating across borders: Union formation in the European Union single market*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/psp.1768> (dostęp: 01.09.2020).

¹¹³ Por. Berkley Center, *Interfaith Marriage in America: Transforming Religion and Families*, <https://www.youtube.com/watch?v=CC17e0lvWjk> (dostęp: 01.09.2020)

¹¹⁴ Por. Insee Première, *236 300 mariages célébrés en France en 2015, dont 33 800 mariages mixtes, 2017*, <https://www.west-info.eu/france-choses-love-over-fear-of-the-maghreb/insee-38/> (dostęp: 01.09.2020).

¹¹⁵ Por. P. Szukalski, *Małżeństwa i rozwody w: Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017-2018*, Warszawa 2018, s. 93.

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ Por. Statista, *Opinion on marriage across religious and caste lines among Indian youth in 2019*, <https://www.statista.com/statistics/1051758/india-opinion-on-inter-religious-inter-caste-marriage-among-youth-by-gender/> (dostęp: 01.09.2020)

wielowyznaniowych, zagadnienie podjął także papież Franciszek. W adhortacji „*Amoris laetitia*” papież zwraca uwagę na wyzwania stojące przed małżeństwami międzywyznaniowymi, a także podkreśla szanse, które z takich relacji wynikają¹¹⁸. Papież dostrzega kwestie związane z małżeństwami mieszanymi i zaznacza, że wymagają one szczególnej uwagi. Według Jana Pawła II małżeństwa pomiędzy katolikami a innymi ochrzczonymi «już dzięki swej szczególnej fizjonomii, zawierają wiele elementów, które należy doceniać i rozwijać tak z uwagi na ich wewnętrzną wartość, jak również ze względu na ewentualny wkład, który mogą wnieść w ruch ekumeniczny». W tym celu «trzeba starać się [...] o serdeczną współpracę pomiędzy duchownym katolickim i niekatolickim, poczynając od przygotowania do małżeństwa i ślubu»¹¹⁹.

Według papieża Franciszka „małżeństwa, gdzie występuje różnica religii, stanowią uprzywilejowane miejsce dialogu międzyreligijnego [...]. Wiążą się ze szczególnymi trudnościami, zarówno w odniesieniu do tożsamości chrześcijańskiej rodziny, jak i wychowania religijnego dzieci [...]. Wzrastająca w krajach misyjnych, a nawet w krajach o długiej tradycji chrześcijańskiej liczba rodzin składających się z małżonków, pomiędzy którymi występuje różnica religii, domaga się pilnego zapewnienia opieki duszpasterskiej, zróżnicowanej w zależności od różnych kontekstów społecznych i kulturowych. W niektórych krajach, gdzie nie ma wolności religijnej, małżonek chrześcijański, aby móc się pobrać, zmuszony jest do przejścia na inną religię i nie może zawrzeć małżeństwa kanonicznego z zachowaniem różnicy religii ani ochrzcić dzieci. Musimy zatem podkreślić konieczność, aby wolność religijna była przestrzegana w odniesieniu do wszystkich”¹²⁰. Ponadto papież stwierdza, „Aby konstruktywnie radzić sobie z różnorodnością dotyczącą wiary, należy zwrócić szczególną uwagę na osoby, które jednoczą się w takich małżeństwach, nie tylko w okresie poprzedzającym ślub. Szczególne wyzwania napotykają małżeństwa i rodziny, w których jeden z partnerów jest katolikiem a druga strona osobą niewierzącą. W takich przypadkach trzeba świadczyć o zdolności Ewangelii do wejścia w te sytuacje, aby umożliwić edukację dzieci w wierze chrześcijańskiej”¹²¹.

---

¹¹⁸ Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia” o miłości w rodzinie*, Watykan 2016, nr 248.

¹¹⁹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny w świecie współczesnym*, Watykan 1983, nr 78.

¹²⁰ Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*, nr 248.

¹²¹ Tamże.

Prowadzone są także liczne badania dotyczące szerokiej palety aspektów tego zjawiska. Część z nich dotyczy bezpośrednio relacji między małżonkami. Należą do nich m.in. badania dotyczące małżeństw wielowyznaniowych, wskazujące, iż 80 % osób, będących w takim małżeństwie twierdzi, że to nie jednakowe wyznanie, a podobne wartości są najbardziej istotną bazą związku¹²². Inne badania skupiają się na skutkach wychowywania dzieci, czy też potrzebie wykreowania przestrzeni dla rodzin, w której hybrydowość i segregacja, globalizacja i lokalizacja, zmiana i retencja uzupełniają się, a nie konkurują¹²³.

Kolejnym sektorem, w którym obserwujemy wyraźny wpływ multikulturalizmu na funkcjonowanie społeczne jest środowisko pracy. Efektem globalizacji, a z nią urbanizacji oraz migracji, są otwarte rynki pracy, sprzyjające opisywanej wielokulturowości¹²⁴. Ponadto, deficyt w wielu branżach wymusza na pracodawcach zatrudnianie specjalistów pochodzących z innych krajów. Skalę zjawiska potwierdzają statystyki. W 2003 roku, w samych Stanach Zjednoczonych, wydano aż 8 milionów dolarów na szkolenia dotyczące pracy w środowiskach zróżnicowanych kulturowo, religijnie czy etnicznie¹²⁵. Z roku na rok temat ten cieszy się coraz większym zainteresowaniem i zgodnie z przeprowadzonymi w 2019 roku badaniami obejmującymi 234 firmy z S&P 500¹²⁶, 63% specjalistów ds. różnorodności awansowało lub zostało mianowanych na swoje stanowiska w ciągu poprzednich trzech lat. Ponadto obserwując trendy na witrynach z ofertami pracy możemy zauważyć, iż liczba poszukiwanych specjalistów ds. różnorodności i integracji (*diversity and inclusion professionals*) w latach 2016-2018 wzrosła aż o 35%. Oczekuje się, że trend ten utrzyma się również w nowej dekadzie. Portal *Glassdoor* umieścił bowiem ten zawód w liście trendów pracy na rok 2020 (*2020 Work Trends*). Szacuje się, iż pracodawcy w roku 2020 zwiększą

---

¹²² Por. Berkley Center, *Interfaith Marriage in America: Transforming Religion and Families*, <https://www.youtube.com/watch?v=CC17e0lvWjk> (dostęp: 01.09.2020).

¹²³ Por. D. Rodríguez-García, *Mixed Marriages and Transnational Families in the Intercultural Context: A Case Study of African-Spanish Couples in Catalonia, Spain*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 32/2006, s. 403-433.

¹²⁴ Por. UNESCO World Report, *Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*, https://www.un.org/en/events/culturaldiversityday/pdf/Investing_in_cultural_diversity.pdf (20.08.2020).

¹²⁵ Por. T. Kochan, K. Bezrukova, R. Ely, S. Jackson, A. Joshi, K. Jehn, J. Leonard, D. Levine, D. Thomas, *The effects of diversity on business performance: Report of the diversity research network*, „Human Resource Management” 42 (2018), s. 13.

¹²⁶ Standard & Poor's 500 - indeks największych amerykańskich firm notowanych na giełdach NYSE i NASDAQ.

inwestycje w sektorze różnorodności i integracji aż o 64%¹²⁷. Również Harvard Business Review zwrócił uwagę na to zjawisko. Porównując firmy kulturowo heterogeniczne z placówkami homogenicznymi wskazano, że te o wysokim współczynniku wielokulturowości posiadają o 45% większe możliwości udziału na rynku, a różnorodność rasowa jest silnym predyktorem konkurencyjnej pozycji firmy na rynku¹²⁸.

W ostatnich latach przeprowadzono wiele badań dotyczących rozmaitych aspektów różnorodności w miejscu pracy. Największym zainteresowaniem cieszyły się te dotyczące problematyki pochodzenia kulturowego oraz etnicznego. Badacze jednoznacznie wskazują na pozytywny wpływ wielokulturowego środowiska pracy oraz jego korzystne oddziałującego na wielu płaszczyznach działalności firm zajmujących się różnymi branżami¹²⁹. Tak intensywne zainteresowanie tym aspektem klarownie wskazuje na skalę zjawiska. Wielokulturowość dotyka - choć w różnym stopniu - każdego kraju na całym świecie, naturalnie tworząc zróżnicowane miejsca pracy. Dlatego właśnie istotnym zagadnieniem jest wpływ powstających tam relacji i zależności na jednostkę jak i społeczeństwo. Zalet pracy w środowisku heterogenicznym kulturowo jest wiele, jednak nie możemy zapominać o wyzwaniach wynikających z takiej współpracy.

Rozważania dotyczące problematyki warto zacząć od podstawowego problemu związanego z komunikacją. Bariery pojawiające się w takim środowisku mogą wynikać z niedostatecznych umiejętności językowych członków wielokulturowego zespołu, będących katalizatorem frustracji oraz konfliktów. Jednak nie jest to najbardziej powszechny występujący problem. Częściej nieporozumienia wynikają z nieznajomości kategorii myślowych danego języka i kontekstu prowadzonych rozmów. Język, którego jednostka uczy się na zajęciach zazwyczaj mocno odbiega od slangu biznesowego, którym posługują się pracownicy firm. Słownictwo biznesowe nasączone jest metaforami czy kolokwializmami, które mocno odbiegają od zwrotów powtarzanych podczas kursów¹³⁰.

Kolejnym aspektem jest problem nieumiejętnego rozwiązywania konfliktów. W zespołach wielokulturowych często spory rozstrzygane są na korzyść przedstawicieli grup większych czy też silniejszych, z pominięciem kompromisu. Brak odpowiedniej

---

¹²⁷ Por. Glassdorr, *Diversity Inclusion 2019*, <https://www.glassdoor.com/about-us/diversity-inclusion-2019/> (dostęp: 30.08.2020).

¹²⁸ Por. S. A. Hewlett, M. Marshall, L. Sherbin, *How Diversity Can Drive Innovation*, Harvard Business Review, <https://hbr.org/2013/12/how-diversity-can-drive-innovation> (dostęp: 28.08.2020).

¹²⁹ Są to m.in.: Cedric Herring, Josh Bersing czy Sylvia Ann Hewlet.

¹³⁰ Por. S. Przytuła, *Problemy wielokulturowości w korporacjach międzynarodowych*, „Problemy Zarządzania” 9/4 (2017), s. 31.

komunikacji powoduje obniżenie skuteczności działania całego zespołu oraz zmniejszenie poziomu wzajemnego zaufania. To ostatnie z kolei skutkuje wzrostem wzajemnych uprzedzeń wynikających m.in. z kultury, rasy czy wyznania¹³¹. Często podłożem problemów są czynniki bardzo prozaiczne. Zaliczamy do nich np. jedzenie, ubiór czy standardy dotyczące higieny. W następstwie kreowane są stereotypy, które zaburzają kontakty personalne, negatywnie wpływają na ogólną organizację pracy a także obniżają jakość oraz motywację pracowników¹³².

Opisując wpływ multikulturalizmu na jednostkę oraz społeczeństwo warto zwrócić uwagę na doroczne rankingi szczęścia (*World Happiness Report*)¹³³ opracowywane przez zespół ekspertów ONZ. *World Happiness Report* to badanie stanu globalnego szczęścia, które klasyfikuje 156 krajów według wskaźnika jakim jest poczucie szczęścia obywateli. Podejmuje on także temat migracji i związanej z nim życiowej satysfakcji. Analizując przedstawione w raporcie dane dostrzegamy, iż poziom szczęścia imigrantów jest na ogół taki, jak osób urodzonych i mieszkających w danym kraju¹³⁴. Natomiast determinantą poziomu szczęścia, zgodnie z przedstawionymi w raporcie wynikami, jest kraj pochodzenia. Obserwujemy wzrost poziomu szczęścia jednostek migrujących z krajów mniej szczęśliwych, do tych o jego wyższym współczynniku. Zależność ta funkcjonuje także w przeciwnym kierunku¹³⁵. Stanowi to zatem szansę, iż wielokulturowość i wspólne funkcjonowanie osób wywodzących się z różnych państw i kultur stanowić będzie swoisty światopoglądowy barter, w efekcie którego przeniesione zostaną dobre nawyki i pozytywne schematy życia.

2.3. Idea *multikulti* jako zniekształcenie multikulturalizmu

Pojęcie *multikulti* interpretowane i oceniane jest w bardzo różny sposób i niejednokrotnie staje się osią sporów toczonych na różnych płaszczyznach, m.in.: politycznej, społecznej czy ekonomicznej¹³⁶. Niewątpliwie funkcjonujemy w epoce dyktatury nadmiaru i hegemonii nadprodukcji kulturowej, która często opisywanego

---

¹³¹ Por. Ł. Burkiewicz, A. Knap-Stefaniuk, *Zarządzanie Międzykulturowe Jako Wyzwanie Dla Współczesnych Menedżerów – Rozwijanie Potencjału Wielokulturowych Zespołów*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej: Organizacja i Zarządzanie” 130 (2018), s. 65.

¹³² Tamże.

¹³³ Zob. <https://worldhappiness.report/> (dostęp: 31.08.2020)

¹³⁴ Por. J. Helliwell, R. Layard, J. Sachs, *World Happiness Report 2019*, Sustainable Development Solutions Network, New York 2019.

¹³⁵ Tamże.

¹³⁶ Por. P. Skulski, *Problemy multikulturowe w biznesie międzynarodowym*, „Ekonomia XXI wieku”, 4, 16 (2017), s. 23.

powyżej multikulturalizmu nie przypomina¹³⁷. Nierzadko obserwujemy, że mieszanie się kultur wcale nie prowadzi do ich wzajemnej afirmacji i doceniania występujących różnorodności, ale do wzajemnego wyniszczania się¹³⁸. Dlatego właśnie niezwykle istotnym jest przyjrzenie się także zniekształceniu idei multikulturalizmu, której wypaczoną formę określamy mianem *multikulti*.

W „Słowniku języka polskiego” nie znajdziemy definicji słowa *multikulti*, jedynie informację, iż jest to „potocznie pluralizm kulturowy”¹³⁹. Słownik poprawnej polszczyzny podaje, iż *multikulti* to: „idea, model społeczny i doktryna polityczna, w których postuluje się równorzędność kultur w społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie, kulturowo, religijnie, ich wzajemne przenikanie się z równoczesną ochroną odrębności; słowo potoczne, używane zwykle z nacechowaniem negatywnym”¹⁴⁰. Słowniki Brytyjskie, wskazują, że jest to jedynie nieformalny skrót, zdrobnienie terminu „multikulturalizm” (ang. multiculturalism)¹⁴¹.

Zdrobnienia (łac. *deminutivum*) z definicji są formami, które określają pozytywny stosunek do kogoś/czegoś¹⁴². W praktyce jednak często używa się ich, aby wyrazić nastawienie pogardliwe, negatywne, zabarwione ironicznie. Jest tak również w przypadku słowa „*multikulti*”. Pomimo częstego używania go jako skrótu terminu „multikulturalizm”, czystym zdrobnieniem nie jest. Pejoratywna konotacja wynika ze specyficznego podejścia do łączenia kultur w zróżnicowanym społeczeństwie. *Multikulti* odbiega od idei społeczeństwa wielokulturowego, postulując przyznawanie mniejszościom pełni praw równorzędnych z prawami większości, zacierając różnice między kulturami, tym samym prowadząc do zatracenia unikatowego charakteru macierzystej społeczności.

Aktualnie można zauważyć, iż w coraz większej ilości państw, które postulowały politykę wielokulturowości, sytuacja przerodziła się w rozmyty schemat *multikulti*, stanowiąc duży problem dotyczący społeczność macierzystą. W pierwszej kolejności

---

¹³⁷ Por. T. Szlendak, *Kultura nadmiaru w czasach niedomiaru*, „Kultura nadmiaru w czasach niedomiaru”, 1.76 (2013), s. 10.

¹³⁸ Por. M. Ryba, *Multikulturalizm w Europie Zachodniej – historia i terażniejszość*, „Człowiek w Kulturze”, 24 (2014), s. 35-50.

¹³⁹ *Multikulti*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/multi-kulti.html> (dostęp: 31.08.2020).

¹⁴⁰ *Multikulti*, w: *Internetowy Słownik Poprawnej Polszczyzny*, <https://dobryslownik.pl/slowo/multikulti/222879/> (dostęp: 31.08.2020).

¹⁴¹ Por. LEXICO, *Multikulti*, <https://www.lexico.com/definition/multikulti> (dostęp 31.08.2020).

¹⁴² Por. *Zdrobnienie*, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/zdrobnienie.html> (dostęp 01.09.2020).

warto spojrzeć na Kanadę, której polityka multikulturalizmu stanowi znak rozpoznawczy. Kraj ten jako jedyny obchodzi narodowy dzień multikulturalizmu (Canada Multiculturalism Day) – co pokazuje jak ważny jest to aspekt dla obywateli Kanady. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi w 2016 r., prawie 7,541 mln osób, czyli 21,9 proc. mieszkańców kraju to osoby, które urodziły się poza Kanadą. Jest to najwyższy odsetek imigrantów od 1921 r. Przewiduje się, że do 2036 r. pomiędzy 39,3% a 49,1% dzieci do 15 roku życia będą miały przynajmniej jednego rodzica spoza Kanady¹⁴³.

W prezentowanym badaniu dostrzeżono trend dotyczący wzrostu populacji mniejszości narodowych/etnicznych. Przy tak wysokim tempie imigracji liczba Indian, Inuitów i Metysów rośnie w Kanadzie cztery razy szybciej niż inne narodowości¹⁴⁴. I choć pozornie wydaje się, że przedstawiciele różnych narodów żyjący w tym kraju doskonale ze sobą koegzystują, Elamin Abdelmehmoud – mieszkający w Kanadzie – stwierdza, iż jest to jedynie „romantyczna wizja”¹⁴⁵. Z jednej strony bowiem, aż 68% rodowitych Kanadyjczyków dostrzega zbyt małe zaangażowanie imigrantów w drodze do asymilacji, oraz wskazuje, że powinni oni (imigranci) robić więcej, aby się dopasować. Z drugiej natomiast, osoby przyjeżdżające do Kanady narzekają na zbyt duże obostrzenia i trudne do zdania testy językowe, umożliwiające stały pobyt¹⁴⁶. Mimo, że kanadyjski pisarz kulturowy - Stephen Marsh - wskazuje na bogatą tradycję wielokulturowości w Kanadzie oraz na ducha otwartości i tolerancji to realia i opinia publiczna tego nie potwierdzają. Mówi się, że aktualna sytuacja to przechodzenie od dyskomfortu jednej grupy do dyskomfortu w drugiej¹⁴⁷.

Aktualna sytuacja społeczna w Wielkiej Brytanii to kolejny obraz *multikulti* w dzisiejszym świecie. Kraj ten stał się domem dla osób z prawie 200 różnych krajów. Kiedy przyjrzymy się bliżej, zobaczymy, iż występuje tam raczej forma biernej tolerancji aniżeli polityka wielokulturowa, zakładająca nie tylko tolerancję, ale także pewne minimalne normy i wymogi względem imigrantów. Zgodnie z raportem Birmingham Live, 42,1% mieszkańców Birmingham nie jest Brytyjczykami o białym kolorze skóry. Stanowi to dwunastoprocentowy wzrost w porównaniu z badaniem z 2001 roku. Jeżeli do kolejnego spisu ludności (w 2021 r.) wskaźnik wzrostu będzie podobny, to ponad

---

¹⁴³ Por. Statistics Canada, *Census Profile 2016*, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/98-316-X2016001> (dostęp: 01.09.2020).

¹⁴⁴ Tamże.

¹⁴⁵ Por. CBC News, *Is Canadian multiculturalism a myth?*, <https://www.youtube.com/watch?v=OsDXhtllREg> (dostęp: 01.09.2020).

¹⁴⁶ Tamże.

¹⁴⁷ Tamże.

połowa mieszkańców miasta (1,2 mln.) będzie pochodzić z mniejszości etnicznej, a drugie co do wielkości miasto Anglii stanie się miastem mniejszościowym (*majority minority city*)¹⁴⁸.

Skalę problemu i quasi multikulturalizm, tj. multikulti, ukazuje wynik badań dotyczących umiejętności językowych. Okazuje się, że w 2018 r. ponad 50 000 mieszkańców Birmingham nie potrafiła mówić w języku angielskim¹⁴⁹. To samo badanie wskazuje na silną segregację etniczną na terenie Birmingham, oraz fakt, iż to niezwykle zróżnicowane miasto nie jest w stanie wyegzekwować rzeczywistej tolerancji i asymilacji ze strony imigrantów, jak i zrozumienia ze strony rodowitych obywateli Anglii¹⁵⁰.

Przedstawione powyżej przykłady, w jakich znalazły się Anglia czy Kanada nie są wyjątkami. W wielu krajach, w których osiedliły się mniejszości niemające możliwości lub niechące się asymilować, powstają strefy „no-go” (*no go zones*), tj. miejsca, zajęte przez imigrantów, nad którymi lokalne władze utraciły kontrole. Często określa się je mianem „małej ojczyzny”, w której imigranci, odcięci od szerszego kontekstu społecznego, funkcjonują nie adaptując się do zasad panujących w danym kraju¹⁵¹. Przykładem tego zjawiska jest Seine-Saint-Denis - północno-wschodnie przedmieście Paryża. Ten francuski departament położony na przedmieściach stolicy Francji podzielony jest na 40 dystryktów, z których 36 to wspomniane strefy „no go”. Znajduje się tam także największa we Francji koncentracja muzułmanów. W raporcie „Banlieue de la République” („Przedmieścia Republiki”), opracowanym przez zespół naukowców pod kierownictwem politologa i specjalisty ds. islamu – Gillesa Kepela - podkreślono, iż strefy „no go”, w tym Seine-Saint-Denis, są „osobnymi społeczeństwami islamskimi, odciętymi od państwa francuskiego, w których prawo szariatu zastąpiło prawo francuskie”¹⁵².

W tym samym dokumencie zauważono, że coraz większa liczba muzułmańskich imigrantów odrzuca francuskie wartości na rzecz radykalnego Islamu¹⁵³. Strefy „no go” nie dotyczą jedynie okolic Paryża. Jest to zjawisko uniwersalne i występuje we

---

¹⁴⁸ Por. Community Cohesion Strategy For Birmingham Green Paper, <https://www.birminghambeheard.org.uk/economy/community-cohesion-strategy/> (dostęp: 02.09.2020).

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ Tamże.

¹⁵¹ Por. B. Olszewski, *Bieguny antaganizmów. Europejskie strefy NO-GO*, „Multicultural Studies, 2 (2017), s. 34.

¹⁵² *Raport: Banlieue de la République*, <http://www.banlieue-de-la-republique.fr/%20> (dostęp: 02.09.2020).

¹⁵³ Tamże.

wszystkich państwach, w których znajdują się duże grupy imigranckie. Największe strefy zamknięte znajdziemy w takich miastach jak: Londyn, Manchester, Birmingham, Bradford, Lyon, Marsylia, Lille, Berlin, Kolonia, Monachium, Rzym, Mediolan, Turyn, Amsterdam, Haga, Antwerpia, Bruksela, Sztokholm, Malmö, Gothenburg, Kopenhaga, Roskilde, Oslo, Bergen czy Trondheim¹⁵⁴. W samej Szwecji w 2018 roku wyszczególniono 60 stref specjalnych, z których większość zamieszkiwana jest przez imigrantów¹⁵⁵.

Opisane powyżej zjawisko wyraźnie pokazuje jak mocno zniekształcona została idea multikulturalizmu, a problematyka asymilacji i koegzystencji różnych nacji, zwłaszcza tych o skrajnych poglądach, jest niezwykle trudna do osiągnięcia.

Wdrażając w życie idee wielokulturowości zamysłem było wykreowanie społeczeństwa pełnego tolerancji i otwartości, w którym grupy mniejszościowe współistnieją z grupą dominującą, uznając występujące różnice, a zasady koegzystencji zamknięte są w ramach pewnych norm¹⁵⁶. Zgodnie z założeniami, grupy mniejszościowe uczestniczą w życiu dominującego społeczeństwa, jednocześnie zachowując kulturowe różnice, tożsamość i autonomię. Powyższe przypadki ukazują jednak jak niewłaściwie implikowana idea wielokulturowości, tzw. *multikulti*, powoduje marginalizację obywateli we własnym kraju, a przybysze, którzy winni asymilować się z rodzimymi mieszkańcami – izolują się, tworząc swoje „małe ojczyzny”. W takiej sytuacji nie możemy mówić o żadnej formie wymiany kulturowej, a raczej festiwalu niezgody i pogłębianiu się stereotypów. Prowadzi to do dysharmonii społecznej oraz budowania negatywnej postawy względem imigrantów. Takie rozmycie kulturowe oraz brak egzekwowalnych norm w znacznym stopniu utrudnia interakcje i skutkuje nasileniem napięć i konfliktów. Nie możemy wówczas mówić o synergii międzykulturowej, gdyż rzeczywistość *multikulti* diametralnie odbiega od idei pluralizmu kulturowego.

Multikulturalizm to wielość kultur. Dlatego problemem jest nie tylko zbyt duży kontrast i skrajny brak relacji między kulturami, ale także zatracenie własnej tożsamości kulturowej czy etnicznej. W momencie, w którym różnice między państwami zostaną zatarte, kiedy narody stracą swoją niepowtarzalną tożsamość, gdy niemożliwym będzie zdefiniowanie obywateli jako osób przynależnych do konkretnej kultury narodowej, nie

---

¹⁵⁴ Por. B. Olszewski, *Bieguny antaganizmów...*, dz. cyt., s. 34.

¹⁵⁵ Por. The Local, *Here's the new police list of trouble suburbs in Sweden*, <https://www.thelocal.se/20190603/sweden-vulnerable-areas-decrease-positive-trends-police> (dostęp: 02.09.2020)

¹⁵⁶ Por. A. Śliz, M. S. Szczepański, *Wielokulturowość...* dz. cyt., s. 9.

będzie mowy o multikulturalizmie. Nie będzie wówczas wielu zróżnicowanych kultur, ponieważ żadna z nich nie będzie miała swoich charakterystycznych elementów, z których czerpać mogą inni. Należy pamiętać, iż kultura narodowa składa się z wielu faktorów. Jej komponentami są m.in.: język, tradycja, literatura, obyczaje, stroje, obrzędy, duchowość, religijność¹⁵⁷. Poczucie przynależności do konkretnego narodu jest czynnikiem tzw. indywidualizacji zbiorowości, gwarantującym tożsamość kulturową społeczności, która wypracowała sobie na przestrzeni lat „autonomię ducha” wytwarzając specyficzny rodzaj obecności społecznej, mentalności, zachowań i idei¹⁵⁸. Jeżeli w imię opatrnie rozumianej tolerancji, stosując politykę ustępstw, zapomnimy o pięknie różnic zatracając je, wizja pejzażu wielokulturowego stanie się jedynie utopijnym scenariuszem. Brak konkretnych norm wielokulturowego współżycia społecznego prowadzi do powstawania świata *multikulti*.

Multikulturalizm jest realną szansą spotkania, drogą do budowania porozumienia międzynarodowego. Żeby jednak zaistniała prawdziwa wspólnota, rozbieżności muszą być klarowne, powszechnie znane i uznawane. Każda kultura odarta ze swoich cech charakterystycznych i odrębności traci unikatową wartość oraz wyrazistość umożliwiającą wymianę kulturową. *Multikulti* jest zniekształceniem idei multikulturalizmu. Z jednej strony prowadzącym – w imię opatrnie rozumianej otwartości i tolerancji - do zatarcia różnic między kulturami. Z drugiej natomiast - poprzez brak regulacji – do skrajnej izolacji imigrantów. Zamiast integracji obywatelskiej, *multikulti* skutkuje unifikacją kulturową, a dzisiejszy świat staje się *mundus communicans* tj. teatrem intensywnej dyfuzji kultur¹⁵⁹.

---

¹⁵⁷ Por. H. Skorowski, *Wolność, integracja, solidarność w nauczaniu społecznym Jana Pawła II*, Warszawa 2002, s. 83–90.

¹⁵⁸ Por. E. Jaworski, W. Kosowska, „*A to Polska właśnie*”. *W kręgu wartości kultury narodowej*, w: *Kultura polska. Współczesność wobec tradycji*, Katowice 1992, s. 11–22.

¹⁵⁹ Por. K. Krzysztofek, *Pogranicza i multikulturalizm w rozszerzonej Unii*, „*Studia Europejskie / Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego*” 1 (2003), s. 77-94.

BIBLIOGRAFIA

Andre-Vincent P., *La doctrine sociale de Jean Paul II*, Paris 1983, s. 31.

Bandura A., *Teoria społecznego uczenia się*, PWN, Warszawa 2007.

Berkley Center, *Interfaith Marriage in America: Transforming Religion and Families*, <https://www.youtube.com/watch?v=CC17e0lvWjk> (dostęp: 01.09.2020).

Białek K., Kawalska A., Kownacka E., Piegat-Kaczmarczyk M., *Warsztaty kompetencji międzykulturowych – podręcznik dla trenerów*, Warszawa 2008.

Brown R., Hewstone M., *An integrative theory of intergroup contact*, w: *Advances in experimental social psychology*, San Diego 2005, s. 255-342.

Burkiewicz Ł., Knap-Stefaniuk A., *Zarządzanie Międzykulturowe jako wyzwanie dla współczesnych menedżerów– Rozwijanie potencjału wielokulturowych zespołów*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej: Organizacja i Zarządzanie” 130 (2018), s. 61-69.

CBC News, *Is Canadian multiculturalism a myth?*, <https://www.youtube.com/watch/?v=OsDXhtlIREg> (dostęp: 01.09.2020).

Cicero, *Tusculane disputationes*, <https://www.gutenberg.org/files/14988/14988-h/14988-h.htm> (dostęp: 30.08.2020).

Cinciara D., *Aspekty wielokulturowości w dzisiejszej Polsce*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 93(2021), s. 128-135.

Czajowski J., *Człowiek w nauce Jana Pawła II*, Rzym 1983.

Czakowska H., Kuciński M., *Idea wielokulturowości jako wyzwanie. Dyskurs religijny, kulturowy i społeczny*, Bydgoszcz 2015.

Czym jest kultura? Sonda uliczna, <https://www.youtube.com/watch?v=9jf> (dostęp 30.08.2020).

Durkheim É., *Zasady metody socjologicznej*, Warszawa 2019.

Duszczyk M., Kaczmarczyk P., *Wojna i migracja: napływ uchodźców wojennych z Ukrainy i możliwe scenariusze na przyszłość*, <https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/04/Spotlight-APRIL-2022-PL.pdf> (dostęp: 23.10.2022).

European Commission, *Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law* (2019), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/publication/61c3379d-bc12-431f-a051-d82fefc20a04> (dostęp: 15.03.2022).

EUROSTAT, *Population and social conditions*, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5584928/KS-SF-12-029-EN.PDF/4c0917f8-9cfa-485b-a638-960c00d66da4> (dostęp: 29.09.2022)

Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia” o miłości w rodzinie*, Watykan 2016.

Fry R., Parker K., *Early Benchmarks Show ‘Post-Millennials’ on Track to Be Most Diverse, Best-Educated Generation Yet*, <https://www.pewsocialtrends.org/2018/11/15/early-benchmarks-show-post-millennials-on-track-to-be-most-diverse-best-educated-generation-yet/> (dostęp: 31.08.2020).

Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001.

Giddens A., *Socjologia*, Warszawa 2004.

Glassdorr, *Diversity Inclusion 2019*, <https://www.glassdoor.com/about-us/diversity-inclusion-2019/> (dostęp: 30.08.2020).

Głowiak K., *Zjawisko migracji - rys historyczny*, „Historia i Polityka”, 8 (2012), s. 91- 113.

GOV, *Mapa Migracji 2020*, <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/swiat/> (dostęp: 31.08.2020).

Grzybowski P. P., *Edukacja europejska – od wielokulturowości ku międzykulturowość Koncepcje edukacji wielokulturowej i międzykulturowej w kontekście europejskim ze szczególnym uwzględnieniem środowiska frankofońskiego*, Kraków 2007.

GUS, *Sytuacja demograficzna Polski do roku 2019. Migracje zagraniczne ludności*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/> (dostęp 23.10.2022).

Hall T., *Poza Kulturą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Helliwell J., Layard R., Sachs J., *World, Happiness Report 2019, Sustainable Development Solutions Network*, New York 2019.

Helliwell J., Layard R., Sachs J., World, *Happiness Report 2019, Sustainable Development Solutions Network*, New York 2019.

Hewlett S. A., Marshall M., Sherbin L., *How Diversity Can Drive Innovation*, Harvard Business Review, <https://hbr.org/2013/12/how-diversity-can-drive-innovation> (dostęp: 28.08.2020).

Hofstede G., *Cultures and organizations: Software of Mind, Third Edition*, New York 2010.

Huntington S. P., *The Clash of Civilizations?*, "Foreign Affairs", 8 (2013), s. 3-27.

Jaeger W., *Paideja. Formowanie człowieka greckiego*, Warszawa 2001.

Jan Paweł II, *Do młodzieży. Gniezno-Wzgórze Lecha*, w: *Jan Paweł II, Nauczanie społeczne. Pielgrzymka do Polski 1979*, Warszawa 1982, s. 37-42.

Jan Paweł II, *Encyklika "Centesimus annus" w setną rocznicę encykliki "Rerum novarum"*, Watykan 1991.

Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis” z okazji dwudziestej rocznicy ogłoszenia „Populorum progressio”*, Watykan 1987.

Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w UNESCO, „L'Osservatore Romano”* (wydanie polskie) 1 (1980) nr 6, s. 4-5.

Jan Paweł II, *Żeby Polacy mogli kształtować swoją przyszłość w oparciu o własną kulturę*, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 1 (1981) nr 12 (24) s. 21- 23.

Jaworski E., Kosowska W., *„A to Polska właśnie”. W kręgu wartości kultury narodowej*, w: *Kultura polska. Współczesność wobec tradycji*, Katowice 1992.

Kaur A., Roman M., *Exploring Classroom Practices in Collectivist Cultures Through the Lens of Hofstede's Model*, „The Qualitative Report” 20 (2011), s. 1794-1811.

Kłoskowska A., *Kultura masowa. Krytyka i obrona*, Warszawa 2006.

Kłoskowska A., *Rozumienie kultury w antropologii kulturalnej i socjologii*, „Przegląd Socjologiczny/Sociological Review” 16 (2002), s. 7-34.

Kochan T., Bezrukova K., Ely R., Jackson S., Joshi A., Jehn K., Leonard J., Levine D., Thomas D., *The effects of diversity on business performance: Report of the diversity research network*, „Human Resource Management” 42 (2018), s. 13- 15.

Krapiec M. A., *Człowiek i kultura*, Lublin 2008.

Krzysztofek K., *Pogranicza i multikulturalizm w rozszerzonej Unii*, „Studia Europejskie/ Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego” 1 (2003), s. 77-94.

Kwiatkowska A., *Wielokulturowość w ujęciu interdyscyplinarnym*, Warszawa 2019.

Langowska J., *Dyplomacja kulturalna czy kulturowa – definiowanie kultury i jej roli na arenie międzynarodowej z perspektywy nauk humanistycznych*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Humanistyczne” 21 (2018), s. 38-47.

LEXICO, Multikulti, <https://www.lexico.com/definition/multiculti> (dostęp 31.08.2020).

Mamzer H., *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Poznań 2003.

Multiculturalism and the Australian Identity, Q+A, March 3 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=NLRMXS2i35k> (dostęp: 31.08.2020)

Multikulti, w: *Internetowy Słownik poprawnej polszczyzny*, <https://dobryslownik.pl/slowo/multikulti/222879/> (dostęp: 31.08.2020).

Multikulti, w: *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/multikulti.html> (dostęp: 31.08.2020).

Niedźwiecki D., *Migracje i tożsamość. Od teorii do analizy przypadku*, Kraków, 2010.

Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych*, Warszawa 2011.

Olszewski B., *Bieguny antaganizmów. Europejskie strefy NO-GO*, „Multicultural Studies, 2 (2017), s. 29-36.

Orzeszyna J., *Globalizacja*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 159-167.

Orzeszyna J., *Kościół wobec globalizacji*, Kraków 2003.

Orzeszyna J., *Migracja, jako problem społeczno-moralny w świetle nauczania Jana Pawła II*, w: *Restaurare omnia In Christo. Studia i materiały dedykowane księdzu profesorowi Tadeuszowi Borutce z okazji 25. rocznicy święceń kapłańskich*, Bielsko-Biała 2004, s.193-209.

Palczyński T., *Krytyka ujęć modelowych wielokulturowości*, „Politeja” 16 (2019), s. 19-31.

Palmer P. J., *The heart of a teacher: Identity and integrity in teaching*, <https://web.archive.org/web/20120105062059/http://www.mcli.dist.maricopa.edu/events/afc99/articles/heartof.pdf> (dostęp: 30.08.2020).

Płoskonka G., *Dylematy związane z Cultural Defense*, Kraków 2019.

Pollock D. C., van Reken R. E., Pollock M. V., *Third Culture Kids: The Experience of Growing Up Among Worlds*, Boston-London 2017.

Przytuła S., *Problemy wielokulturowości w korporacjach międzynarodowych*, „Problemy Zarządzania” 9/4 (2017), s. 26 – 42.

Raport Erasmus+, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about/statistics_pl (dostęp: 31.08.2020).

Raport: *Banlieue de la République*, <http://www.banlieue-de-la-republique.fr/%20> (dostęp: 02.09.2020).

Rembowska K., *Globalizacja, multikulturalizmi przemiany tożsamości*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 8 (2007), s. 4-13.

Rosińska M., *Nowy porządek międzynarodowy zderzenie cywilizacji czy równowaga oparta na kompromisie*, „Space – Society – Economy”, 7 (2005), s. 1-11.

Ryba M., *Multikulturalizm w Europie Zachodniej – historia i teraźniejszość*, „Człowiek w Kulturze”, 24 (2014), s. 35-50.

Schaefer Riley N., *Interfaith marriages are rising fast, but they're failing fast too*, <https://www.washingtonpost.com/wp> (dostęp: 29.09.2022).

Shadish W. R., Cook T. D., Campbell, Hadish D. T., Cook, T. D., & Campbell, D. T., *Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pam.10129>, (dostęp: 21.07.2022).

Sigmond R., *Culture et les cultures*, w: *Eglise, culture et promotion humaine*, Paris 1970, ss. 43-66.

Skorowski H., *Wolność, integracja, solidarność w nauczaniu społecznym* Jana

Pawła II, Warszawa 2002.

Skulski P., *Problemy multikulturowe w biznesie międzynarodowym*, „Ekonomia XXI wieku”, 4 (2017), s. 2-29.

Standard & Poor's 500 - indeks największych amerykańskich firm notowanych na giełdach NYSE i NASDAQ.

Statista, *Opinion on marriage across religious and caste lines among Indian youth in 2019*, <https://www.statista.com/statistics/1051758/india-opinion-on-inter-religious-inter-caste-marriage-among-youth-by-gender/> (dostęp: 01.09.2020)

Statistics Canada, *Census Profile 2016*, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/98-316-X2016001> (dostęp: 01.09.2020).

Sternal E., Kilewaja L., Burzyńska-Sylwestrzak J., *Wyzwania współczesnej humanistyki: transkulturowość i translingwalizm*, Świecie 2019.

Szahaj A., *Wielokulturowość: za i przeciw (kilka uwag). Studia nad wielokulturowością*, Kraków 2010.

Szlendak T., *Kultura nadmiaru w czasach niedomiaru*, „Kultura nadmiaru w czasach niedomiaru”, 1/76 (2013), s. 7-17.

Szukalski P., *Demografia i Gerontologia społeczna*, „Biuletyn Informacyjny” 3 (2013), <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/> (dostęp: 01.09.2020).

Szukalski P., *Małżeństwa i rozwody w: Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017- 2018*, Warszawa 2018.

Śliz A., Szczepański M. S., *Wielokulturowość i jej socjologiczny sens*, „Studia Socjologiczne” 4 (2003), s. 7-23.

Teusz G., *Dylematy terapeutycznej wielokulturowości. Pomiedzy swojskością a innością.*

The General Conference of the United Nations Educational, *Scientific and Cultural Organization, meeting in Nairobi from 26 October to 30 November 1976*, <http://portal.unesco.org/en/ev.php> (dostęp: 30.08.2020).

The Local, Here's the new police list of trouble suburbs in Sweden, <https://www.thelocal.se/20190603/sweden-vulnerable-areas-decrease-positive->

trends-police (dostęp: 02.09.2020)

Trends of Global Displacement,
<https://migrationdataportal.org/themes/forced-migration-or-displacement> (dostęp: 30.08.2020).

Trzópek J., *Spotkanie a tożsamość. Tożsamościotwórcze aspekty głębokich relacji między ludzkich*, w: *W kręgu psychologicznej problematyki tożsamości*, Kraków 2008, s. 133-160.

Tylor E. B., *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, Warszawa 1896.

UNESCO *Universal Declaration on Cultural Diversity*, Article 1,
<http://portal.unesco.org/en/ev.php> (dostęp: 31.08.2020).

UNESCO World Report, *Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*,
https://www.un.org/en/events/culturaldiversityday/pdf/Investing_in_cultural_diversity.pdf (20.08.2020).

United Nations, *Department of Economic and Social Affairs, Population Division, International Migration 2019: Report*, New York 2019.

United States Census Bureau, *Race, Ethnicity and Marriage in the United States*,
<https://www.census.gov/library/stories/2018/07/interracial-marriages.html> (dostęp 29.09.2022)

Vertovec S., *Super-diversity and its implication*, „Ethnic and Racial Studies” 30 (2006), s. 1024-1054.

Vertovec S., *Towards post multiculturalism? Changing communities, conditions and contexts of diversity*, „International Social Science Journal” 61 (199), s. 10-13.

Welsch W., *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*, w: *Filozoficzne konteksty koncepcji rozumu transwersalnego. Wokół koncepcji Wolfganga Welscha*, Poznań 1998.

Węgrzyn G., *Tożsamość ekonomiczna Górnoślązaków*, Katowice 2017.

What does culture means to you?,
<https://www.youtube.com/watch?v=SidKFCZ65ik> (dostęp: 30.08.2020).

Willemsen E. W., Waterman K. K., *Ego Identity Status and Family Environment: A Correlational Study*, "Psychological Reports" 69 (2016), s. 1203–1212.

Włodarczyk E., *Kultura*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2003, t. II, s.950-962.

World Migration Map, <http://metrocosm.com/global-migration-map.html>
(dostęp: 31.08.2020).

Yampolsky M., Amiot C. E., de la Sablonniere E., *Multicultural identity integration and well-being: A qualitative exploration of variations in narrative coherence and multicultural identification*, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2013.00126/full> (dostęp: 31.08.2020).

Zeidler-Janiszewska A., *Między wielokulturowością a transkulturowością*, „Kultura Współczesna” 1-2 (2003), s. 62-68.